

სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი
INTERNATIONAL CENTER FOR CIVIC CULTURE

**მოქალაქეთა საარჩევნო უფლებების ძირითადი
გარანტიები**

კონფერენციის მასალები
(თბილისი, 1997 წლის 4-5 ოქტომბერი)

Basic Guarantees for Electoral Rights of Citizens

Conference Materials
(Tbilisi. 4-5 October, 1997)

თბილისი 1997

კონფერენციის ჩატარება და ამ ბროშურის გამოცემა შესაძლებელი გახდა ებერტის ფონდის საქართველოს წარმომადგენლობის ფინანსური დახმარებით.

ბროშურაში შეტანილი მასალები მომზადებულია კონფერენციის მიმდინარეობის დროს ჩაწერილი აუდიოფირების მიხედვით. კონფერენციაზე გამოთქმული შეხედულებები ეკუთვნით კონკრეტულ პიროვნებებს და არაა აუცილებელი გამოხატავდნენ ებერტის ფონდის ან სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრის აზრს.

მასალები მოამზადეს ლელა ხომერიკმა და კოტე კანდელაკმა.

Conference was hold and the present brochure published due to financial support of Ebert Foundation Residence Office in Georgia.

Materials, incorporated in this brochure, were prepared on the basis of audiocassettes recorded in the course of the conference. Opinions, stated at the conference, belong to particular individuals and not necessarily express the attitude of Ebert Foundation or International Center for Civil Culture.

© ფრიდრიხ ებერტის ფონდის წარმომადგენლობა საქართველოში
1997

© Ebert Foundation Residence Office in Georgia, 1997

სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი
თბილისი, ბაქოს ქუჩა 20^ა
ტელეფონი: 95-38-73, ელ. ფოსტა: ICCC_Georgia@yahoo.com

International Center for Civic Culture
Georgia, Tbilisi, 20^a Bako st
Phone: 96-38-73, e-mail: ICCC_Georgia@yahoo.com

დღის წესრიგი:

I დღე

თემა I **დარღვევების საწინააღმდეგო მექანიზმები საარჩევნო კანონმდებლობაში**

მომხსენებლები:

კონსტანტინე კანდელაკი, *სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი*

გიორგი ზესაშვილი, *ცენტრალური საარჩევნო კომისია*

დავით არჩვაძე, *იუსტიციის სამინისტრო*

მამუკა სამაკაშვილი, *საქართველოს პარლამენტის საპროცედურო საკითხთა და წესების კომიტეტი*

თემა II **უცხოეთის ქვეყნების გამოცდილება მოქალაქეთა საარჩევნო უფლებების გარანტიების რეალიზაციის მხრივ**

მომხსენებელი:

რობერტ ლა მონტი, *ამერიკის ადვოკატთა ასოციაცია*

II დღე

თემა III **საარჩევნო პროცესთან დაკავშირებით სხვადასხვა (პარტიულ და არაპარტიულ) ორგანიზაციებს და სახელმწიფო ინსტიტუტებს შორის თანამშრომლობის შესაძლებლობები**

მომხსენებლები:

პაატა გურგენიძე, *მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი*

დავით ყიფიანი, *ქურნალისტთა კავკასიური კლუბი*

დავით ლოსაბერიძე, *მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი*

თემა IV **რეკომენდაციები საარჩევნო კანონმდებლობაში მიზანშეწონილი ცვლილებების შესახებ**

მომხსენებლები :

ვანტანგ ხმალაძე, *კონსტიტუციის დაცვის ლიგა*

კოტე კანდელაკი, *სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი*

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის, საქართველოს პარლამენტის, იუსტიციის სამინისტროს, ამერიკის ადვოკატთა ასოციაციის, ეუთოს მისიის, გაეროს ადამიანის უფლებათა დაცვის ცენტრის, რესპუბლიკური, სოციალისტური, სოციალ-დემოკრატიული, გაერთიანებული რესპუბლიკური და კონსერვატიული პარტიების, მოქალაქეთა კავშირის, მერაბ კოსტავას საზოგადოების, ტრადიციონალისტთა კავშირის, კონსტანტინე გამსახურდიას საზოგადოების, სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და მასმედის წარმომადგენლებმა.

კონფერენცია გახსნა საერთაშორისო კულტურის ცენტრის გამგეობის თავმჯდომარემ, პარლამენტის კვლევითი დეპარტამენტის უფროსმა გიგი თევზაძემ. მან აღნიშნა, რომ არჩევნების დიად, სამართლიანად და თავისუფლად ჩატარება წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების განუყოფელ ნაწილს. ნებისმიერი ღონის არჩევნების სამართლიანად ჩატარების და მისი ლეგიტიმურად აღიარებისათვის აუცილებელია საარჩევნო პროცესის კონტროლის ეფექტური სისტემის არსებობა, რომლის მიზანი არის გაყალბების, ფალსიფიკაციების, სხვადასხვა სახის დარღვევების თავიდან აცილება, მოქალაქეთა აქტიური და პასიური საარჩევნო უფლებების დაცვა. საარჩევნო პროცესის კონტროლის სისტემის ეფექტურობა კი მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ მისი განხორციელების მექანიზმები, როგორაა ასახული საარჩევნო კანონმდებლობის შესაბამის დებულებებში.

სამწუხაროდ, საქართველოში ჩატარებული არჩევნების ანალიზმა გამოავლინა საარჩევნო კანონმდებლობის მთელი რიგი ნაკლოვანი მხარეები, რომლებმაც ხელი შეუწვევს თვით კანონითვე დეკლარირებული დემოკრატიული საარჩევნო პრინციპების დარღვევას.

საარჩევნო კანონმდებლობის გაუმჯობესებაზე მსჯელობა და ამ საკითხის საზოგადოების განხილვის საგნად ქცევა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მოახლოებული არჩევნების წინ.

დღევანდელი კონფერენცია სწორედ მოქალაქეთა საარჩევნო უფლებების გარანტიების უზრუნველყოფის ხელშეწყობისა და საარჩევნო კანონმდებლობის ეფექტურობის გაზრდის მიზნით ტარდება.

თემა I დარღვევების საწინააღმდეგო მექანიზმები საარჩევნო კანონმდებლობაში

კონსტანტინე კანდელაკი
სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი

საქართველოს საარჩევნო კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების ანალიზი 1995 წელს ჩატარებული არჩევნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით

არჩევნების საერთაშორისო სტანდარტებით ჩატარება დამოკიდებულია ადამიანის შემდეგი სამი ძირითადი უფლების განხორციელებაზე: 1. ყველა ადამიანს აქვს უფლება მონაწილეობდეს თავისი ქვეყნის მართვაში უშუალოდ ან თავისუფლად არჩეული წარმომადგენლების მეშვეობით. 2. ყველა ადამიანს თავის ქვეყანაში აქვს თანაბარი უფლება შევიდეს სახელმწიფო სამსახურში. 3. ხელისუფლების საფუძველი უნდა იყოს ხალხის ნება. ეს ნება უნდა გამოიხატოს პერიოდული და არაფალსიფიცირებული არჩევნებით, რომელიც უნდა გარდებოდეს საყოველთაო და თანაბარი საარჩევნო უფლების პირობებში ფარული კენჭისყრით ან მისი გოლფასი პროცედურით, რომელიც უზრუნველყოფს ხმის თავისუფლად მიცემას.

ადამიანის უფლებათა დეკლარაცია, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი და სხვა საერთაშორისო დოკუმენტები იცავენ ადამიანის იმ ძირითად უფლებებს, რომელთა განხორციელებასაც არჩევნების სამართლიანად და თავისუფლად ჩატარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ესენია: სიგყვის, ინფორმაციის, შეკრებების, ასოციაციების, გადაადგილების თავისუფლება, დაშინებისა და დისკრიმინაციის ნებისმიერი ფორმისაგან თავის დაცვა, დამოუკიდებელი სასამართლო პროცედურის არსებობა და სხვა.

მაგრამ, სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების უზრუნველსაყოფად ამ საერთაშორისო ნორმებისაღმე ერთგულების აღიარებასა და დეკლარირებასთან ერთად, აუცილებელია არსებობა რიგი ტექნიკური და სამართლებრივი პირობებისა, რომლებიც ამ ნორმების პრაქტიკულ განხორციელებას შეუწყობს ხელს და საარჩევნო პროცესს ეფექტურად დაიცავს გაყალბებისაგან.

საქართველოს საარჩევნო კანონმდებლობა ზოგადად შეესაბამება იმ საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნებს, რომლებიც სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების ჩატარებას უზრუნველყოფენ. მაგრამ ჩატარებულმა არჩევნებმა ამ კანონების ნაკლოვანი მხარეებიც დაგვანახა, რომლებმაც ხელი შეუშალეს მათში დეკლარირებული საერთაშორისო ნორმებით აღიარებული საარჩევნო პრინციპების პრაქტიკულ განხორციელებას. ამიტომ მნიშვნელოვანია, არჩევნების პროცესში არსებულ დარღვევათა ანალიზი და მათი გამომწვევი მიზეზების დადგენა. გამოვლენილი დარღვევები ერთის მხრივ გამოწვეული იყო კანონმდებლობის ხარვეზებით, მეორეს მხრივ კი კანონის მოთხოვნების შეუსრულებლობით.

განხილვისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია არჩევნების დანიშვნის, ამომრჩეველთა რეგისტრაციის, საარჩევნო ოლქში კანდიდატთა წარდგენის, საარჩევნო კამპანიის და აგიტაციის, კენჭისყრის წესისა და არჩევნების შედეგების დადგენის, საარჩევნო კომისიების უფლებამოსილების, სტატუსის, არჩევნების პროცესის საჯაროობის, არჩევნების ფინანსირების საკითხები.

1995 წლის საარჩევნო პროცესის მრავალი ხარვეზი ბევრად განსაზღვრა უკიდურეს ცაიგნოტში მიღებულმა საარჩევნო კანონმდებლობამ და არჩევნების ჩასატარებლად გამოყოფილი ვადების უკიდურესმა სიმჭიდროვემ. ორთვიანი პერიოდი აშკარად არ აღმოჩნდა საკმარისი საარჩევნო კომისიების მიერ საარჩევნო კამპანიის სრულყოფილად წარმართვისათვის, ხოლო ამომრჩეველთათვის საარჩევნო კანონმდებლობისა და მისი ნიუანსების, არჩევნებში მონაწილე სუბიექტებისა და მათი პროგრამების გასაცნობად, რამაც არჩევნების სრულყოფილად ჩატარებაზე უარყოფითი გავლენა მოახდინა. ამიტომ მომავალი არჩევნებისათვის მიზანშეწონილად მიგვაჩნია არჩევნების ჩასატარებლად გამოყოფილი პერიოდის გაზრდა, მითუმეტეს, რომ თვითმმართველობის არჩევნები შეიძლება ითქვას, რომ პირველად გარდება და თანაც, ახალი საარჩევნო კანონით. ჩვენი აზრით, არჩევნების თარიღის დანიშვნა უნდა მოხდეს მინიმუმ სამი თვით ადრე მაინც. საარჩევნო კამპანიის მსვლელობის დროს, განსაკუთრებული შემთხვევების გარდა, საარჩევნო კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა უნდა აიკრძალოს.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც ნაწილობრივ გამოწვეული იყო დროის უკმარისობით, არის ამომრჩეველთა სიების შედგენისას დაშვებული უზუსტობანი. დროის სიმცირის გამო საარჩევნო კომისიებმა ვერ მოასწრეს ახალი სიების შედგენა და წინა არჩევნების დროინდელი სიები გამოიყენეს ისე, რომ ფაქტიურად არ მომხდარა მათი გადამოწმება, რამაც დაინტერესებულ პირებს, განსაკუთრებით შედეგების შეჯამების პერიოდში, სიებით მანიპულაციის შესაძლებლობა მისცა. ამ მხრივ საარჩევნო კანონმდებ-

ლობაშიც არის ხარვეზები. მაგალითად, კანონის 34-ე მუხლის 1 პუნქტის მიხედვით ამომრჩეველთა სიები საყოველთაო გაცნობისათვის საარჩევნო უბანში გამოიკვრება არჩევნებამდე 10 დღით ადრე. ეს ვადა ძალზედ მცირეა იმისათვის, რომ დაინტერესებულმა პირებმა მოახდინონ სიების გადამოწმება და მასში შესწორებების შეტანა. სასურველი იქნება ეს ვადაც გაიზარდოს და ამომრჩეველთა სიების გასაცნობად გამოტანა მოხდეს არჩევნებამდე ერთი თვით ადრე მაინც. 34-ე მუხლის 3 პუნქტში მითითებულია, რომ სიაში დაშვებული უმუსტობის შესახებ განცხადებას განიხილავს საუბნო საარჩევნო კომისია, რომელიც ვალდებულია არა უგვიანეს ორი დღისა, ხოლო არჩევნების დღესა და წინა დღეს - დაუყოვნებლივ განიხილოს განცხადება, შეიტანოს საჭირო შესწორებანი სიაში ან განმცხადებელს მისცეს დასაბუთებული წერილობითი გადაწყვეტილება. გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს რაიონის (ქალაქის) სასამართლოში არჩევნებამდე არაუგვიანეს ხუთი დღისა, სასამართლო კი მოვალეა სამი დღის ვადაში განიხილოს საჩივარი. ჩვენის აზრით, თუ კომისიამ 3 დღით ადრე განმცხადებელს უკანონოდ უთხრა უარი უმუსტობის გასწორებაზე, ეს უკანასკნელი ვერ მოასწორებს სასამართლოში გასაჩივრებას, რითაც მას ფაქტიურად ერთმევა სასამართლოში გასაჩივრებს უფლება, რაც ამომრჩევლისთვის კონსტიტუციური უფლების ჩამორთმევის გოლფასია. ამ ხარვეზის გამო კომისიას შეუძლია სრული დაუსჯელობის პირობებში იმოქმედოს, რასაც ჰქონდა კიდევ ადგილი, როდესაც გამოუცხადებელ ამომრჩეველებს სიიდან იღებდნენ იმ მოტივით, რომ ისინი საცხოვრებლად საქართველოს ფარგლებს გარეთ არიან წასული. (ამ ფაქტების შესახებ იხ. „სამართლიანი არჩევნების“ ანგარიში). ამრიგად, ამომრჩეველთა სიების შედგენის წესი აუცილებლად მოითხოვს დახვეწას, და ამის კეთება დღეიდან უნდა დაიწყო, რათა ადგილობრივი არჩევნების წინ იგივე სურათი არ მივიღოთ, თანაც ადგილობრივი არჩევნებისას ამომრჩეველთა სიების შედგენისას უამრავი ნიუანსია გასათვალისწინებელი. მაგ. სად უნდა მისცენ ხმა ჯარისკაცებმა, სტუდენტებმა, ლგოლეილებმა, საელჩოებმა, მებღვაურებმა, რაიონებიდან თბილისში სამუშაოდ ჩამოსულმა პირებმა. ამ შემთხვევაში ადვილი მოსალოდნელია ერთი და იგივე ამომრჩეველი ერთდროულად ორ სიაში მოხვდეს. სიების შედგენაში საარჩევნო კომისიებს დახმარება შესაძლებელია გაუწიონ არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, პოლიტიკურმა პარტიებმა.

არჩევნებში მონაწილე პარტიების და საარჩევნო ბლოკების რეგისტრაციას და საარჩევნო ოლქში კანდიდატთა წარდგენას წინა არჩევნებში არ გამოუწვევია განსაკუთრებული ვნებათაღელვა. არჩევნებში მონაწილეობის მსურველი ყველა პარტია თუ პრემი-დენტობის კანდიდატი უპრობლემოდ გატარდა რეგისტრაციაში. მიუ-

ხდავად ამისა, კანონში მრავალი ხარვეზია, რომელმაც შემდგომში შეიძლება მტკივნეულად იჩინოს თავი.

საარჩევნო კანონის მიხედვით 13 მუხლის 1 პუნქტში ჩამოთვლილი პირობების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ცსკ-ს შეუძლია უარი უთხრას პარტიას ან კანდიდატს რეგისტრაციაზე. პარტიას უფლება აქვს უარის თქმის მიღებიდან სამი დღის ვადაში გაასაჩივროს კომისიის გადაწყვეტილება უზენაეს სასამართლოში, სასამართლომ კი გადაწყვეტილება უნდა გამოიტანოს სამი დღის ვადაში. ასეთივე მდგომარეობაა პარტიული სიების წარდგენისას. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ იმ შემთხვევაში, თუ კომისიას ეჭვი შეეპარება მხარლამჭერთა სიების ან სხვა დოკუმენტის სისწორეში, მან მაინც უნდა გაატაროს პარტია რეგისტრაციაში და თვითონვე აღძრას სარჩელი უზენაეს სასამართლოში. მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივა უნდა იყოს რეგისტრაციის გაუქმება, რადგან იმ შემთხვევაში როცა ცსკ ხსნის რეგისტრაციიდან და სასამართლო აღადგენს პარტია ან კანდიდატი კარგავს ერთ კვირას მაინც, გვიან იწყებს წინასაარჩევნო კამპანიას და სტარტზევე ვარდება რიგმიდან.

არ უნდა არსებობდეს პარტიულ სიების რაოდენობრივი შეზღუდვა, გაუგებარია სიაში კანდიდატთა რიცხვი რატომ არ უნდა იყოს 100 ნაკლები და არა მაგალითად 110-ზე ან 90-ზე. ეს შეზღუდვები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას პარტიებისათვის რეგისტრაციის გაუქმებისათვის.

საარჩევნო კამპანიის მიზანია გააცნოს მოქალაქეებს პარტიები, კანდიდატები და მათი პროგრამები, რომ შემდეგ ყველამ მაქსიმალურად სრული ინფორმაციის საფუძველზე გადაწყვიტოს ვის მისცეს ხმა. ამ დებულების განხორციელებას ხელს უშლის საარჩევნო კამპანიისათვის გამოყოფილი მცირე დრო, ენერგეტიკული კრიზისი და პრესის ხელმიუწვდომლობა.

კანონით პარტიას კამპანიის დაწყება შეუძლია რეგისტრაციის მომენტიდან, მაგრამ რაკიდა, პარტიები სხვადასხვა დროს ტარდებიან რეგისტრაციაში, ფაქტიურად სხვადასხვა დროიდან იწყებენ კამპანიას. ჩვენი აზრით, წინასაარჩევნო კამპანია ყველასათვის ერთი დღეს უნდა დაიწყოს.

მოსაგვარებელია პარტიებისა და კანდიდატების დაფინანსების საკითხიც. აუცილებელია კანონმა, უფრო მკაცრად დაავალდებულოს სახელმწიფო, რომ თანხები გამოუყოს პარტიებსა და კანდიდატებს. საარჩევნო კანონის 47-ე მუხლი – წინასაარჩევნო აგიტაცია – მრავალ კითხვას ბადებს, რომლებიც უფრო აქტუალური გახდნენ მიღებული გამოცდილების ფონზე. 47-ე მუხლის მე-2 პუნქტით, არჩევნებში მონაწილე სუბიექტებს, გარანტირებული აქვთ შესაძლებლობა, აგიტაცია გასწიონ პარტიის, საარჩევნო ბლოკის პარლამენტის წევრობის კანდიდატის მხარდასაჭერად ან საწინააღმდეგოდ.

სამწუხაროდ ეს გარანტია არაფრით არ არის გამაგრებული. ამ მხრივ უამრავი დარღვევის მოწმენი გავხდით, რომელთაც არავითარი რეაგირება არ მოჰყვა. ამავე მუხლის მე-3 პუნქტით, საარჩევნო კომისიები ვალდებული არიან ადგილობრივ ხელისუფლებასთან ერთად ხელი შეუწყონ წინასაარჩევნო შეხვედრების გამართვას. პრაქტიკულად ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებმა ეს დებულება არ შეუსრულებიათ.

კანონში კონკრეტულად არ არის ჩამოყალიბებული აგიტაციის ფორმები. გამოცდილებამ აჩვენა, რომ სხვადასხვა რაიონში აგიტაცია სხვადასხვანაირად რეგულირდებოდა. განსაკუთრებით დიდ ენებათაღლევას იწვევდა წინასაარჩევნო შეკრებების ჩატარებისათვის დარბაზების გამოყოფისა და პალაკატების გაკერის საკითხი. სასურველია, თუ კანონი უფრო მკაფიოდ ჩამოაყალიბებს აგიტაციის განხორციელებისა და ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ მათი რეგულირების წესებს.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ინკუმბენტი კანდიდატები საარჩევნო კამპანიისათვის ხშირად სარგებლობდნენ სახელმწიფო სახსრებითა და ქონებით. მხედველობაში გვაქვს, სახელმწიფო მანქანების, ტელეფონების, შენობების, დარბაზების და ა.შ. გამოყენება. ამიტომ კანონში პირდაპირ უნდა მიეთითოს, რომ დაუშვებელია, სახელმწიფო სახსრებისა და ქონების საარჩევნო კამპანიისათვის გამოყენება, გარდა სახელმწიფოს მიერ პარტიისა თუ კანდიდატისათვის საარჩევნო კანონით გათვალისწინებული თანხისა.

წინა არჩევნებში სახელმწიფო ტელევიზიის ოფიციალური ინფორმაციის ქვეშ ხშირად მიმდინარეობდა ხელისუფლებაში მყოფ კანდიდატთა წინასაარჩევნო აგიტაცია, ამის შემაკავებელი საკანონმდებლო მექანიზმები კი არ არსებობდა, რადგანაც კანონში საერთოდ არ იყო განმარტებული ფარული აგიტაციის ცნება. სასურველია, ეს ხარვეზიც გამოსწორდეს.

იმ გარემოებებიდან, რომლებმაც ხელი შეუწყეს უშუალოდ არჩევნების დღეს არსებულ დარღვევებს, პირველ რიგში აღნიშნის ღირსია საარჩევნო უბნების მოუწყობლობა, სივიწროვე და კაბინების სიმცირე, რამაც კარგი ნიადაგი შექმნა გაყალბების მსურველთათვის. კანონში არ არის მითითებული თუ რამდენ ამომრჩეველზე რამდენი კაბინა და რეგისტრაციონი უნდა იყოს, რათა რიგები არ შეიქმნას.

ბევრგან უბნები ერთ სივრცეში არ იყო განლაგებული, რაც დაკვირვების პროცესს ძალზედ ართულებდა. სასურველია, რომ უბნები, საოლქო კომისიები არ იყვნენ განლაგებული ადგილობრივი მმართველობის შენობებში.

კანონში არ არის განმარტებული ის პირობები, თუ როდის შეუძლია თავმჯდომარეს პოლიციელის მოწვევა, რამაც წინა არჩევ-

ნებში ბევრი გაუგებრობა გამოიწვია. დასახვეწია ბიულეტენების აღრიცხვის, ამომრჩევლების მიერ ხმის მიცემის, დამკვირვებლების დანიშვნისა და საარჩევნო ღოკუმენტაციის შენახვის წესებიც.

სარჩევნო კანონის მე-11 მუხლით კანონის დამრღვევისათვის დაწესებულია როგორც სისხლის სამართლის, ასევე ადმინისტრაციული წესით პასუხისმგებლობა. ხშირად შეუძლებელია იმის დადგენა, თუ რა სახის სასჯელია გათვალისწინებული ამა თუ იმ კონკრეტული დარღვევისათვის. მაგ. მედმეტი ბიულეტენის გაცემისათვის, კომისიის თავმჯდომარის ნებართვის გარეშე პოლიციელის უბანში ყოფნისათვის, პრეზიდენტის მიერ წინასაარჩევნო პერიოდში კანონით აკრძალული საკადრო გადაადგილებისათვის და ა.შ.

და ბოლოს, აღვნიშნავთ, რომ არსებული კანონითაც შესაძლებელია სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების ჩატარება, თუკი თამაშის წესებს ყველა მხარე დაიცავს. მაგრამ სამწუხაროდ გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ საქართველო ჯერჯერობით ამისათვის მზად არ არის, ამიტომ აუცილებელია კანონში ჩაიღოს ისეთი მექანიზმები, რაც საარჩევნო პროცესის გაყალბებას ხელს შეუშლის.

ბიორგი მისაშვილი

ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილე

წინა გამომსვლელმა ისაუბრა საარჩევნო კანონის ხარვეზების შესახებ. ჩემის აზრით, არსებული კანონი არც ისე ცუდია. დარღვევების უმეტესი ნაწილი, გამოწვეულია იმით, რომ არჩევნებში მონაწილეები კარგად არ იცნობენ კანონს. არსებულ კანონში ცვლილება-დამატებების შეგანაზე უფრო მნიშვნელოვანი, მისი სრულად ამოქმედების პრობლემაა.

ამჟამად პარლამენტის საპროცედურო საქმეთა კომიტეტი მუშაობს კანონპროექტზე „საარჩევნო კანონში ცვლილება-დამატებების შესახებ“. სასურველი იქნება, როცა პარლამენტი და იუსტიციის სახელმწიფო მუშაობენ ისეთ კანონპროექტებზე, რომელიც არჩევნებს შეეხება, უფრო მეტი კოორდინაცია ჰქონდეთ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიასთან. კანონი იწერება ჩვენი აზრის გათვალისწინების გარეშე, მერე კი ამ კანონით ცსკ-მ უნდა იმუშაოს. ბუნებრივია, ცსკ-ს ღიდი გამოცდილება აქვს საარჩევნო სფეროში და, არა მგონია, მისი მოსაზრებები კანონზე მუშაობის დროს საინტერესო არ იყოს.

რაც შეეხება საარჩევნო პროცესის ვადებს, ვეთანხმები აზრს, რომ საჭიროა მათი გაზრდა.

კანონი აბსოლუტურად დემოკრატიულია საარჩევნო პროცესზე საზოგადოებრივი თუ პარტიული მეთვალყურეობის თვალსაზრისით. წინა არჩევნებზე, თბილისში თითოეულ საარჩევნო უბანზე ოცდაათამდე დამკვირვებელი იყო.

აქ აღინიშნა, რომ პარტიის მიერ წარდგენილ კანდიდატა სიაში არ უნდა იყოს დაწესებული ქვედა ზღვარი. ამას ვერ დავეთანხმები, თუ პარტიას ასი კანდიდატის წარდგენაც არ შეუძლია, მაშინ საერთოდ რა აზრი აქვს არჩევნებში მის მონაწილეობას.

მინდა პარტიების დაფინანსების საკითხსაც შევხებო. არჩევნების შემდეგ პარტიების მხრიდან ბევრი პრეტენზიები გამოითქვა ამასთან დაკავშირებით. გარკვეულწილად ცსკ-საც ადანაშაულებდნენ. მართალია, გამოყოფილი თანხების განაწილებას ცსკ აწარმოებს, მაგრამ როცა არაფერი არ გამოყოფილა, ცსკ-ს რა გაენაწილებინა? საყურადღებოა, რომ არცერთ დეპუტატს ეს თანხა კატეგორიულად არ მოუთხოვია.

ბოლოს ისევ გავუსვამ ხაზს იმ გარემოებას, რომ არსებული საარჩევნო კანონიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უფრო ეფექტურად, თუ არჩევნებში მონაწილე სუბიექტები უკეთ შესძლებენ თავიანთი უფლებების დაცვას.

დავით არჩვაპე

იუსტიციის სამინისტროს საჯარო სამართლის სამმართველოს უფროსი კონსულტანტი

მართალია, მე ვარ იუსტიციის სამინისტროს თანამშრომელი, მაგრამ ამ გამოსვლაში ჩემს პირად შეხედულებებს მოგახსენებთ.

არსებული საარჩევნო კანონის მიხედვით არჩევნები ინიშნება არჩევნების დღემდე არაუგვიანეს 60 დღისა. მე ვეთანხმები აზრს, რომ საჭიროა წინასაარჩევნო პერიოდის გაზრდა. ამას ყველა წინა არჩევნების გამოცდილება ადასტურებს, განსაკუთრებით 1995 წლის არჩევნები, როცა ორი თვით ადრე მოხდა ახალი კანონის მიღება.

თვითმართველობის არჩევნების კანონპროექტში ჩაღებულია, რომ პრეზიდენტმა არჩევნები უნდა დანიშნოს 4 თვით ადრე. გამოინაკლისი იქნება ეს პირველი არჩევნები, რადგან თუ წელს მიღებს პარლამენტი თვითმართველობის არჩევნების კანონს, არჩევნები ჩატარდება გაზაფხულზე და შეიძლება ვადები შემჭიდროვდეს.

ახლა კონკრეტულად, რამდენიმე საკითხზე შევჩერდები. პარლამენტის არჩევნების შესახებ კანონში (მუხლი 6), საუბარია იმ პირებზე, რომლებსაც არ აქვთ უფლება მიიღონ არჩევნებში მონაწილეობა. ჩემი პირადი აზრია, რომ ეს მუხლი შეიძლება გაფართოვდეს. არსებული კანონით არჩევნებში არ ღებულობენ მონაწილეობას სასამართლოს მიერ ქმედუვნაროდ ცნობილი და სასამართლოს განაჩენით სასჯელადსრულებით დაწესებულებებში მყოფი პირები. ამას შეიძლება დაემატოს აგრეთვე სასამართლოს გადაწყვეტილებით სამკურნალო დაწესებულებებში იძულების წესით მოთავსებული პირები. ასეთი გამოცდილება არსებობს. მაგალითად, უნგრეთის საარჩევნო კანონში, მითითებულია, რომ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება არა აქვს პირს, რომელიც სასამართლოს გადაწყვეტილებით იძულებით მოთავსებულია სამკურნალო, ნარკოლოგიურ დაწესებულებაში.

საარჩევნო კანონის მუხლებში გვხვდება ფორმულირება „სასამართლოს განაჩენით“, ალბათ უმჯობესი იქნებოდა „სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით“. რადგან სასამართლოს ესა თუ ის განაჩენი შეიძლება გასაჩივრდეს, და სანამ განაჩენი საბოლოოდ არ შევა ძალაში, მანამდე მოქალაქეს უნდა ჰქონდეს კონსტიტუციური უფლება მონაწილეობდეს არჩევნებში.

განსაკუთრებით ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წევრების საყურადღებოდ მინდა ვთქვა, რომ კანონის იმ მუხლში, სადაც ლაპარაკია საარჩევნო კომისიების ფორმირებაზე, კარგი იქნება თუ პირდაპირ ჩაიდებოდა მათი დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის გარანტიები. მაგალითად, შეიძლებოდა ჩაწერილიყო: „საარჩევნო კომისიები თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ დამოუკიდებლად. დაუშვებელია, საარჩევნო კომისიის საქმიანობაში სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლესი და ადგილობრივი ორგანოების, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, პოლიტიკური პარტიებისა, საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და მოქალაქეების ჩარევა“.

ყოველ შემთხვევაში კარგი იქნებოდა თუ საარჩევნო კომისიების, კერძოდ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წევრებს სტატუსიც შეეცვლებოდათ. ეს საარჩევნო კანონის პრეროგატივაში არ შედის, ეს ალბათ რანგირების კანონის საქმეა. ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარე და მოადგილე სტატუსით მინისტრის თუ არა მინისტრის მოადგილის დონეზე უნდა იყოს. რადგან ეს არის ის ორგანო, რომელიც აგარებს არჩევნებს, არჩევნების დემოკრატიულობაზე კი ბევრი რამ არის დამოკიდებული. მით უმეტეს, სხვა ქვეყნებში არის ამის გამოცდილება და კარგი იქნება თუ მას გადმოვიღებდით.

რაც შეეხება პარლამენტის არჩევნებში მონაწილეობისა და პარლამენტის წევრობის კანდიდატთა დასახელების უფლებას, საჭიროა პარტიები ჩავაყენოთ თანაბარ მდგომარეობაში. როგორც ცნობილია, თუ პარტია წარმოდგენილია პარლამენტში, არჩევნებში მონაწილეობისათვის მას არ სჭირდება მხარდამჭერთა სიები, თუ არა და პარტიამ უნდა წარადგინოს 50.000 ხელმოწერა. რათა არ იყოს ასეთი არათანაბარი მდგომარეობა ყველა პარტიამ, რომელსაც სურს მონაწილეობა მიიღოს არჩევნებში, უნდა წარადგინოს ეს 50.000 ხელმოწერა.

აღსანიშნავია კიდევ ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა საარჩევნო კომისიების შექმნის წესი. კარგი იქნებოდა, თუ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში ყველა პარტიას, რომელიც მიიღებს არჩევნებში მონაწილეობას თვითონ დაენიშნა თავის წარმომადგენელი კომისიაში. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ჩვენს რეალობას, საქართველოში არჩევნებში მონაწილეობის მსურველი ასზე მეტი პარტია, ან ორგანიზაცია შეიძლება იყოს, რაც გაართულებს საარჩევნო კომისიის მუშაობას. მაგრამ თუ ჩვენ წავალთ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის დანიშვნის მექანიზმზე, კერძოდ აქ ლაპარაკია პარლამენტის საპროცედურო კომიტეტის ვარიანტზე, როცა ექვს წევრს ნიშნავს პრეზიდენტი, ექვსს – პარლამენტი, სამ-სამს – უზენაესი და საკონსტიტუციო სასამართლო, ეს მე მგონი ვერ იქნება დემოკრატიული. მაგრამ ჩემი აზრით, მთავარი ის არის, რომ სასამართლოების მონაწილეობა საარჩევნო კომისიების საქმიანობაში ყოველად მიუღებელია. რაც შეეხება ადგილობრივი საარჩევნო კომისიებს, მათ საქმიანობასა და ფორმირებაში, ალბათ შესაძლებელია უფრო აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა ადგილობრივი მმართველობისა და თვითმმართველობის ორგანოებმა.

მამუკა სამაპაშვილი
*პარლამენტის საპროცედურო საკითხთა და
წესების კომიტეტის წამყვანი სპეციალისტი*

მე წარმოვადგენ პარლამენტის იმ კომიტეტს, რომელიც უშუალოდ მუშაობს საარჩევნო კანონის ცვლილება-დამატებების საკითხებზე და გახლავართ ამ კანონპროექტის ერთ-ერთი თანაავტორი. რადგან 1995 წლის არჩევნების კანონის მიღება ფორსირებული წესებით მოხდა, ბევრი ისეთი დებულება გაიპარა, რომელიც საჭიროებდა უფრო ღრმად დაფიქრებასა და გააზრებას, ამიტომ დღევანდელი კანონი გელაპირულია. ამით მე არ მინდა შეურაცხოვა მივაყენო იმ კანონპროექტის ავტორებს, მაგრამ საპროცედურო კომიტეტში ცენტრალური და სხვა საარჩევნო კომისიების დაკომპლექტების, ხმის მიცემისა და არჩევნების შედეგების შეჯამების წესის, არჩევნების კანონის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის საკითხის განხილვისას ძალიან ბევრი პრობლემა წარმოიშვა.

კონფერენციაზე ვმსჯელობთ, როგორ დავიცვათ არჩევნები გაყალბებისაგან, კანონში შეიძლება უამრავი რამ ჩაიწეროს, შეიძლება საერთოდაც ისეთი რამ ჩაიწეროს, რაც დემოკრატიული სახელმწიფოსთვის მიუღებელია, მაგრამ აღსანიშნავია ერთი რამ, რომ საქართველოში არსებობენ პოლიტიკური ორგანიზაციები, რომელთაც არჩევნების გაყალბება ხელოვნების რანგში აქვთ აყვანილი, ეს უნდა ვადიაროთ.

რაც შეეხება ჩვენს მიერ წარმოდგენილ კანონპროექტს, ჩვენ არ ვამტკიცებთ, რომ ეს კანონპროექტი არის იდეალური ვარიანტი, რომელიც საქართველოში უზრუნველყოფს დამოუკიდებელი, დემოკრატიული და თავისუფალი არჩევნების ჩატარებას. კანონპროექტი არის ნელმი მასალა, რომლიდანაც შეიძლება შემუშავდეს კარგი კანონი, რომელიც საკმარისი იქნება ნორმალური არჩევნების ჩასატარებლად.

საარჩევნო კანონმა უნდა უზრუნველყოს იმ ორგანოების არჩევა, რომელიც კონსტიტუციის ძირითად მოთხოვნებს განახორციელებს. თუ გვექნება კარგი კონსტიტუცია და ცული საარჩევნო კანონი, ეს ნიშნავს, რომ გვაქვს ცული კონსტიტუცია.

მე არ შევუდგები კანონპროექტის განხილვას, მაგრამ მოგახსენებთ კომიტეტისა და მისი თავმჯდომარის პოზიციას ზოგიერთ საკითხთან დაკავშირებით.

პირველი საკითხი არჩევნების დღის დანიშვნაა. კონსტიტუციის დებულებაა, რომ არჩევნები უნდა დაინიშნოს არაუგვიანეს 60 დღისა, რასაც ვერ შევცვლით. მაგრამ შეიძლება პოლიტიკური მეთა-

ხმების შედეგად დაწესდეს, რომ საქართველოს პრეზიდენტმა ინაუგურაციის დღეს, ვიქვათ, ყოველთვის 26 მაისს გამოაცხადოს საპარლამენტო არჩევნების დღე, რაც შეიძლება გრადიციად იქცეს.

კომიტეტის შემუშავებულ ვარიანტში ცსკ შეღებვა 19 წევრისაგან, რომელთაგან ექვსი პარლამენტის, ექვსი პრეზიდენტის, ხოლო სამსამი უზენაესი და საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერაა დანიშნული. თავმჯდომარეს კი პრეზიდენტის წარდგენით პარლამენტი ირჩევს. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ცსკ და საოლქო საარჩევნო კომისიები სახელმწიფო ორგანოები უნდა იყოს და, თავისთავად, მათში სამსახური საჯარო სამსახური იქნება. ამჟამად მუშავდება კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, საჯარო მოსამსახურეს ცოტა მეტი მოეთხოვება ვიდრე ცსკ-ს წევრს ახლა.

როცა საოლქო საარჩევნო კომისია გახდება მუდმივმოქმედი ორგანო, რადგან არჩევნები თითქმის ყოველწლიურად იქნება: ადგილობრივი თვითმმართველობისა ორ, პარლამენტისა ოთხ, პრეზიდენტისა კი ხუთ წელიწადში ერთხელ, შეიძლება საოლქო საარჩევნო კომისიებს დაევალოთ სიების შედგენა. ტექნიკის განვითარება გვაძლევს ამის საშუალებას. საოლქო კომისიებს უფრო გაუადვილებათ სიების მუდმივი გადახალისება.

არჩევნების დღეს დარღვევები შეიძლება მოხდეს ნებისმიერ ეტაპზე, მაგრამ ყველაფერი კანონში ვერ აისახება. ადამიანს უბრალოდ სამართლებრივი შეგნება და კანონის პატივისცემა უნდა ჰქონდეს.

მიზეული ვართ, რომ ახალ საარჩევნო კანონს არჩევნების წინ ვიღებთ ხოლმე. ჩვენი ამრით, საარჩევნო კანონი პარლამენტის არჩევნებამდე, მინიმუმ ორი წლით ადრე მაინც უნდა იქნეს მიღებული, რომ ხალხმა შეისწავლოს, და კომისიის წევრი არჩევნების წინ არ ეცნობოდეს თავის უფლებამოსილებას.

დ ი ს კ უ ს ი ა

ვახტანგ ბოჭორიშვილი (*კონსტანტინე გამსახურდიას სამოვადოება*): საარჩევნო კანონს მართლაც ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ როგორი კარგი კანონიც არ უნდა იყოს, თუ მისი შესრულების მექანიზმი არ არსებობს, ვერცერთი კანონი ვერ იმუშავებს. მეტსაც გეტყვით, ჯობია გქონდეს შედარებით არასრულყოფილი კანონი და ის სრულად სრულდებოდეს, ვიდრე გქონდეს მშვენიერი კანონი და არ სრულდებოდეს.

ვეთანხმები ამრს, რომ არიან პარტიები, რომლებიც დარღვევებზე სპეციალიზდებიან. წინა არჩევნებზე იყო შემთხვევები, როცა

ადგილობრივი ძალოვანი სტრუქტურების ჩარევით, ერთი პარტიის ხმები მეორეს მიაწერეს.

წამყვანი პარტია დაუფარავ ზეწოლას ახდენდა მთელს სამოგადოებაზე.

პოლიციისა და ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები დადიოდნენ სახლებში და აშინებდნენ მოსახლეობას. მოქალაქეებმა კი ისიც არ იციან, რომ ბიულეტენს რომ ჩააგდებს, ვერავინ ვერ მიხვდება თუ ვის მისცა ხმა. ჩემმა მეგობარმა, განათლებული კაცმა კი მითხრა, ვაითუ დამინიშნონო ბიულეტენი.

როგორი კანონიც არ უნდა მივიღოთ, თუ ის არ შესრულდება, ვერაფერს ვერ მივალწევთ. უპირველესად ყოვლისა უნდა ვისმართო ყველა ღონე, რომ არ მოხდეს ამომრჩეველზე ზეწოლა წინასაარჩევნო პერიოდში და შემდეგ კი არ მოხდეს გაყალბება.

უნდა ვისაუბროთ არა მხოლოდ არჩევის მექანიზმზე, არამედ ასარჩევი ორგანოს დემოკრატიზაციაზე. თვითმმართველობის კანონპროექტით მერს, მის მოადგილეს და გამგებელს ნიშნავს პრეზიდენტი, შეიძლება ეს სხვაგან კარგი იყოს, მაგრამ საქართველოს პირობებში არჩევნები კარგავს ყოველგვარ აზრს.

დავით კუპრეიშვილი (*მერაბ კოსტავას სამოგადოება*): როდესაც არჩევნების დროს კანონის დაცვაზე ვსაუბრობთ, პირველ რიგში ჩვენ უნდა გავარკვიოთ ერთი რამ, არის თუ არა სახელმწიფოში პოლიტიკური ნება, რომ არჩევნები დემოკრატიულად ჩატარდეს. აქ აღინიშნა, რომ ბევრმა კანონი არ იცის, რაც ბევრ რამეში ხელს უშლის არჩევნების დროს. ასევე აღინიშნა, რომ კანონში არის ხარვეზები, რომლის შევსებაცაა საჭირო და ა.შ. მაგრამ ჩემის აზრით, პირველ რიგში სახელმწიფოში უნდა იყოს არჩევნების სამართლიანად ჩატარების პოლიტიკური ნება. რაც არ უნდა კარგი კანონი იყოს, როდესაც მთელი სახელმწიფო მანქანა მუშაობს იმაზე, რომ რომელიღაცა პოლიტიკურმა ძალამ გაიმარჯვოს, კანონი არ შესრულდება თუნდაც სისხლის სამართლის კოდექსმა არჩევნების გაყალბებისთვის ან პლაკატების ჩამოხევისათვის დახვრეგა დააწესოს. 1995 წელს პოლიტიკური ნება იყო ერთი პოლიტიკური ძალის გამარჯვება, ამ შემთხვევაში მოქალაქეთა კავშირის. ჩვენი წარმომადგენლების მიერ მრავალი ფაქტი იქნა დაფიქსირებული, მასალებიც გავგზავნა პროკურატურას, მაგრამ არანაირი რეაგირება არ მოჰყოლია.

ღღეს საქართველოში ძალოვანი და სხვა სახელმწიფო სტრუქტურები, მათ შორის ცენტრალური საარჩევნო კომისიაც, არ არიან მზად, უბრალოდ არა აქვთ პოლიტიკური ნება რომ ჩაატარონ ნამდვილი, დემოკრატიული და თანასწორი არჩევნები. საქართველო

არ არის დემოკრატიული ქვეყანა, ჩვეულებრივი ავტორიტარული რეჟიმი და არჩევნებიც შესაბამისად იგივე წესით ტარდება.

რა გავაკეთოთ? რა უნდა მოვიფიქროთ ისეთი, რომ წინ აღვუდგეთ დარღვევებს მომავალ არჩევნებში, მითუმეტეს, კარს არის მომდგარი ადგილობრივი არჩევნები. სახელმწიფო სტრუქტურების იმედი არ უნდა გექონდეს, რაც არ უნდა ვუგზავნოთ ჩვენ პოლიციას, პროკურატურასაც მასალები, არავითარი რეაგირება არ მოყვება. ის პოლიციელი თუ გამგებელი, რომელმაც კანონი დაარღვია, ისევ იმ თანამდებობაზე იქნება, მაღლობასაც ეტყვიან და უთხრეს ბევრს კიდევაც, რომელმაც პირნათლად შეასრულა ის გეგმა, რაც 1995 წლის არჩევნებისას იყო დაწესებული. რა უნდა მოვიფიქროთ პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებმა ისეთი, რომ ადგილობრივი არჩევნებისათვის წინ აღვუდგეთ მასობრივ ფალსიფიკაციას. ჩემის ამრით, ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ იმისათვის, რომ არჩევნების დროს პარტიების როლი გაიზარდოს. პირველ რიგში საჭიროა დაფინანსების საკითხის მოგვარება. პარტიებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რომ ყველა დონის საარჩევნო კომისიაში სრულად იყვნენ წარმოდგენილნი და არ უნდა შეგვეშინდეს იმისა, რომ ბევრი იქნებიან. რაც მეტნი ნებიან, დარღვევაც ნაკლები იქნება, ერთი და ორი კაცის დაშინება თუ მოქრთამვა უფრო ადვილია ვიდრე ათი და ოცისა. იმისათვის, რომ პარტიული წარმომადგენლობა და როლი გაიზარდოს, პარტიულ დამკვირვებლებსა თუ კომისიის წევრებს ყველანაირად უნდა შევუწყოთ ხელი.

თანდათან რაც უფრო მოახლოვდება არჩევნები, ჩვენი უცხოელი მეგობრების დახმარებით, ალბათ მომავალშიც მოეწყობა კონფერენციები და საუბრები. ხომ არ შეგვქმნა რაღაც საზოგადოებრივი ერთიანი სტრუქტურა, რომელიც მეთვალყურეობას გაუწევს არჩევნებს, მითუმეტეს მომავალ სამ წელიწადში ყოველ წელს იქნება არჩევნები. რასაკვირველია, ის არ შეასრულებს, ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ფუნქციას. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს, შევამცინოთ გაყალბების პროცენტი.

დღევანდელი კონფერენციის ორგანიზატორებს დიდ მაღლობას გადაუხვდი ასეთი თემის წამოწევისათვის. მხარს ვუჭერ კონფერენციის წინა მოსამზადებელი შეხვედრის დროს გამოთქმულ ამრს, არასამთავრობო ორგანიზაციის მიერ პოლიტიკური პარტიების დამკვირვებელთა მოსამზადებელი კურსების ორგანიზების შესახებ. სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიებს შესაძლებლობა მიეცემათ წარგზავნონ თავიანთ წარმომადგენლები, რომლებიც კვალიფიკაციას აიმაღლებენ საარჩევნო სფეროში. თუ გვინდა რაღაც დომით შევამცინოთ გაყალბებები, ხელი უნდა შევუწყოთ საზოგადოებრივი და პარტიული დამკვირვებლების ძლიერ ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას.

ირაკლი კენჭოშვილი (*კონსტანტინე გამსახურდიას სამოგალოება*): კანონები საქართველოში ისევე არ მუშაობს, როგორც არ მუშაობდა საბჭოთა პერიოდში. თვით სტალინურ კონსტიტუციაშიც იყო შესანიშნავი პუნქტები, მაგრამ იყო ქალაქში და არავის არც კი ახსოვდა. პოსტსაბჭოური სივრცის აღამიანები თვლიან, რომ კანონი ერთია და ხელისუფლებას რაც უნდა ეს არის მთავარი. ამომრჩეველი ფიქრობს, რომ სჯობს ეროვნული ძალები, მაგრამ ვიდრე შევარდნაძე მართავს ამ რეჟიმს, ისინი მაინც ვერ მოხვდებიან პარლამენტში, ამიტომ რა აზრი აქვს მათ მივცეთ ხმა. ამომრჩეველთა ეს წყება სხვადასხვა კატეგორიად გაიყო: ერთი დიდი წყება საერთოდ არ წავიდა არჩევნებზე, სხვები დაიფანტნენ, ვინ საით და ვინ საით. ამიტომ ფსიქოლოგიურად ასე განწყობილ სამოგალოებაში კანონი უნდა იყოს ისეთი, რომ მოსახლეობამ დაინახოს, რომ ამ კანონის უკან დგას არა რეჟიმი, არამედ რაღაც სხვა ძალები. ხელისუფლების მხრიდან ისეთი კანონის მიღებას და მერე ამ კანონის ისე ამოქმედებას, რომ დემოკრატიულად ჩატარდეს არჩევნები არ უნდა მოველოდეთ. როგორც ყოფილი იუგოსლავიის სხვადასხვა ტერიტორიებზე საერთაშორისო სამოგალოებრიობის ინსტიტუტების ეგიდით ჩატარდა არჩევნები, ვერც აქ ჩატარდება დემოკრატიული არჩევნები, დასავლეთის სტრუქტურების ჩაურევლად. ჩვენ პოლიტიკური პარტიები ძალიან დაგაშავებთ, დასავლეთის საერთაშორისო სტრუქტურებთან არ კონტაქტზე გავალთ და არ გავაგებინებთ მათ, რომ საქართველოში და კავკასიაში მშვიდობა მანამდე არ იქნება, ვიდრე საქართველოს მმართველი პოლიტიკური სპექტრი ძალიან ვიწროა.

კონფერენციის თემა ფაქტიურად ცენტრალური საკითხია წლის ბოლომდე და 1998 წლის დასაწყისში. მომავალ წელს საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების მთავარი მოვლენა იქნება თვითმმართველობის არჩევნები. მიუხედავად იმისა, რომ ჩემის აზრით, მერეები რომც ავირჩიოთ, ჰომო სოვიეტკუსის ფსიქიკა ისეთია, უმრავლესობა მაინც ცენტრალური ხელისუფლების ყმად დარჩება. ამიტომ 1998 წლის არჩევნებში საქართველო ან გადარჩება ან დაიღუპება. გამოსავალი ერთია, რომ მივმართოთ ევროსაბჭოსა და სხვა საერთაშორისო სტრუქტურებს.

ია თიკანაძე (*ებერგის ფონდის საქართველოს წარმომადგენლობა*): მე მინდა აზრი გამოეთქვა, როგორც უბრალო მოქალაქემ. სამწუხაროდ შეინიშნება ტენდენცია, რომ პარტიები, რომლებიც ვერ მოხვდნენ პარლამენტში, დამარცხებას მიაწერენ საარჩევნო პერიოდში მომხდარ დარღვევებს. რასაკვირველია, დარღვევები იყო, ამას აღიარებს საარჩევნო კომისიაც, მაგრამ გადამწყვეტი ფაქტორი, ეს არ არის. ვისურვებდი პარტიებმა ისაუბრონ იმაზე, თუ რატომ არის

პარტიების მუშაობა ამომრჩევლებთან ასეთი სუსტი. სწორედ ეს არის ძირითადი მიზეზი. ვერანაირი ევრო საბჭო, ვერანაირი ფორუმი, ვერ აამაღლებს მოსახლეობის პოლიტიკურ კულტურას, ეს არის პოლიტიკური პარტიებისა და ორგანიზაციების ამოცანა, სწორედ ამაზე უნდა იმუშაონ პარტიებმა.

რეკლიკა დარბაზიდან: სანამ ადგილებზე ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების გეწოლა იქნება, პოლიტიკური კულტურა არასოდეს არ ამაღლდება.

ია თიკანაძე: არცერთი ხელისუფლება არცერთ ქვეყანაში არ შეუწყობს ხელს და განსაკუთრებულ უფლებებს არ მისცემს ოპოზიციურ პარტიებს. პარტიებმა უმჯობესია იმაზე იზრუნონ, რომ რამდენი საარჩევნო უბანიც არის, იმდენი კომპეტენტური წევრი მაინც ჰყავდეთ.

ცუდი ის კი არ არის, რომ ერთმა პარტიამ დაარღვია კანონი, უარესი ის არის, რომ ჩემი აზრით, არჩევნებში მონაწილე პარტიების უმრავლესობა ცდილობდა ამის გაკეთებას.

დავით კუპრეიშვილი: როგორ უნდა მოიქცნენ პარტიები, როცა დარღვევები სახელმწიფო პოლიტიკაზე? რომ არ ყოფილიყო მასობრივი ფალსიფიკაცია, ვერ მოაგროვებდა მოქალაქეთა კავშირი ამდენ ხმას!

ნოდარ ნათაძე: არჩევნებამდე რამდენიმე კვირით ადრე, საქართველოში მომუშავე დიპლომატმა მითხრა, იცოდეთ, გაყალბება ძირითადად სივების მიმართულებით იქნება.

რეკლიკა: და ასეც მოხდა!

გიორგი მესაშვილი: ცოტა ძნელია, ისაუბრო ორი წლის წინანდელ ამბებზე, მაგრამ გამომსვლელის საწინააღმდეგოდ შემიძლია ერთი ფაქტი მოვიყვანო: კომისიას ვთხოვე და მხარი დამიჭირეს, რომ ეჭვების მაქსიმალურად გასაფანტად, რაც შეიძლება სწრაფად ჩამოსულიყო ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში წინასწარი შედეგების ოქმები. შეგახსენებთ, რომ საქართველოში იყო 2600 საარჩევნო უბანი, სადაც სამი-სამი კაცი იყო მხოლოდ ზედა საარჩევნო კომისიის დანიშნული. ყველა საარჩევნო კომისიიდან როგორც კი ეს ინფორმაცია მივიღეთ, მეორე დღესვე, პირველ საათზე გამოვაქვეყნეთ წინასწარი შედეგები. შემდეგ უკვე როცა დავადგინეთ საბოლოო შედეგები, ფაქტიურად არანაირი განსხვავება არ ყოფილა წინასწარ და საბოლოო შედეგებს შორის. წინასწარი შედეგები კი

მოსული იყო იმ კომისიებიდან, სადაც პარტიების წარმომადგენლები იყვნენ უმეტესობა, შეგახსენებთ რომ თბილისში 40 კაციანი კომისიები იყო, მოქალაქეთა კავშირს ყავდა 2-3 წევრი, უმეტესობა ოპოზიციური პარტიების წარმომადგენლები იყვნენ და მათ გადმოგვეცეს ეს ინფორმაცია. ჩვენ ცსკ-ს ჩვენი კომპეტენცია გვაქვს, ჩვენ ვერ ჩავერევით საოლქო და საუბნო კომისიების მუშაობაში.

ნოდარ ნათაძე: ძირითადი გაყალბება ხდებოდა არა ხმების დათვლაში, არამედ ხმის მიცემასა და სიების შედგენაში.

გიორგი მესაშვილი: სწორედ მაგას გეუბნებით, რომ ოპოზიციის წარმომადგენლები იყვნენ მეტი, მაგრამ არ იცოდნენ საქმე როგორ გაეკეთებინათ. რაც შეეხება 24%-ს, მოდით სხვა ქვეყნების მაგალითებიც ავიღოთ. მაგალითად პოლონეთში 1991 წელს არჩევნებში მონაწილეობას იღებდა თითქმის 60 პარტია და 29 პარტია გავიდა. ელემენტარული არითმეტიკაა. კონსტიტუციის მიღების დროს, მე პირადად ვეუბნებოდი სხვადასხვა პარტიების წარმომადგენლებს: ნუ დააწესებთ 5%-იან ბარიერს, ძალიან დიდი პროცენტია. როდესაც 54 ერთეული იღებს მონაწილეობას არჩევნებში, იქ ვიღაც იღებს 0%-ს, ვიღაცა 2%, და ა.შ. მე საერთოდ მეგონა, რომ მხოლოდ ორი პარტია გავიდოდა, ელემენტარულად ხმების გადანაწილების წესია. თქვენ თქვენი სისუსტეები დაინახეთ, მარტო სხვას ნუ დააბრალებთ ყველაფერს. ყველამ ჩვენი სისუსტეები უნდა გამოვასწოროთ, ჩვენ ვცდილობთ, რომ გამოვასწოროთ ჩვენი შეცდომები, მაგრამ ისევ თქვენი დახმარებით, რადგან ჩვენი წევრები თქვენი წარმომადგენლები არიან.

ვახტანგ ხმალაძე: დღევანდელი კანონმდებლობა პრინციპში იძლევა იმის შესაძლებლობა, რომ არჩევნები იყოს დემოკრატიული, მაგრამ ეს შეუძლებელი ხდება იმის გამო, რომ საზოგადოება, ჩვენი პოლიტიკური ისტებლიშმენტი არ არის ამისათვის მზად. თვითონ ამომრჩეველსაც არაფრად მიაჩნია, რომ ვიღაცის თხოვნით მისცეს ხმა, აიღოს და 20 ბიულეტენი ჩააგდოს. თუ მოახერხა, კომისიის წევრიც ჩაყრის ბიულეტენებს თავისი პარტიის სასარგებლოდ, კანონის დარღვევა არ აწუხებს. კანონიც ჩვენ შეგვიძლია დამატებითი ბარიერები შევქმნათ. თუ ათ ბარიერს შევქმნით, კანონის დამრღვევმა შეიძლება ცხრას გვერდი აუაროს, მაგრამ მეთათმე ფხი წამოკრას. მაგრამ ეს პანაცეა ვერ იქნება. მთავარია, საზოგადოების ცნობიერების გარდაქმნა.

თემურ ქორქოლიანი (კონსერვატორული პარტია): მე ვიცნობ რეალობას, სამწუხაროდ დღეს კონკრეტულს ვერაფერს ვერ გავაკე-

თებთ. ჩვენ შეგვიძლია პოზიცია გამოვხატოთ და იქნებ ვიღაცის ყურამდე მივიდეს. მე ორი წლის განმავლობაში არ მომეცა საშუალება, რომ ჩემი პოზიცია გამოვხატა ბოლო არჩევნების მიმართ. როცა არჩევნებში მონაწილე საარჩევნო კამპანიის დაწყებამდე 5 დღით ადრე დამაკავებს, ცენტრალური საარჩევნო კომისია ცოცხალი მაინც უნდა შეწუხებულიყო, მაგრამ არც კი დაინტერესებულა, არც კი უკითხავს რატომ? რაც შეეხება დარღვევებს, საინტერესო კონკრეტულ ფაქტს მოვიყვან: ჩემი ოჯახის წევრებმა, ხომ ვიცი ვისაც მისცეს ხმა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ იმ საარჩევნო უბანში ჩვენს პარტიას არცერთი ხმა არ მიუღია. ჩვენი პარტიის წარმომადგენლების მიერ აქტით დაფიქსირებულ სხვა დარღვევებზეც არანაირი რეაგირება არ ყოფილა.

გიორგი იაკობაშვილი (*გრადიციონალისტთა კავშირი*): ვეთანხმები აზრს, რომ დღევანდელი კანონი იძლევა შესაძლებლობას წინ აღუდგეს ფალსიფიცირებას, მაგრამ დღევანდელი პარლამენტი აპირებს კომისიების კომპლექტაციის წესის შეცვლას. მე მაინტერესებს საპროცედურო საკითხთა კომიტეტის წარმომადგენლის არგუმენტების მოსმენა ამ მოსალოდნელ ცვლილებასთან დაკავშირებით?

მამუკა სამაკაშვილი: კომისიების ფორმირების წესის შეცვლის აზრი ჰაერიდან არ მოსულა. ეს არ არის მხოლოდ ჩვენი კომიტეტის და მისი თავმჯდომარის პოზიცია. 1992 და 1995 წლებში ჩატარებულმა არჩევნებმა დაგვანახა დადებითი და მანკიერი მხარეები. საარჩევნო კომისიების კომპლექტაციის შემოთავაზებული წესით იცვლება არა მხოლოდ კომისიების სტრუქტურა, არამედ მათი როლი და ფუნქცია სახელმწიფოში. ამჟამად სახელმწიფო სამსახურის შესახებ კანონში ცსკ საერთოდ არ იხსენიება. ის უფლება-მოვალეობები, რომელიც სახელმწიფო მოსამსახურეს აკისრია, ცსკ-ს წევრებს არ ეხებათ.

ვახტანგ ხმალაძე: არ არის პრობლემა, სახელმწიფო მოხელე შეიძლება არსებული წესით შექმნილი კომისიის წევრებიც გაგვეხადა. კანონში ეს იმიტომ არ შევიდა, რომ ცსკ თავისი სრული შემადგენლობით არ არის მუდმივმოქმედი ორგანო (უფრო სწორად, მისი წევრები არ არიან მიბმული წევრები). თქვენ რომ ყველა საარჩევნო კომისიის წევრი სახელმწიფო მოხელედ აქციოთ, 15 000-მდე აღამიანს ხელფასი უნდა გადაუხადოთ. თავის დროზე, ამიგომ გაკეთდა ასე, რომ კომისიების მხოლოდ მცირერიცხოვანი შემადგენლობა ყოფილიყო შტაგიანი.

თემა II უცხოეთის ქვეყნების გამოცდილება მოქალაქეთა საარჩევნო უფლებების გარანტიების რეალიზაციის მხრივ

რობერტ ლა მონტი
ამერიკის ადვოკატთა ასოციაცია

200 წელზე მეტია, რაც ამერიკის შეერთებულ შტატებში ჩამოყალიბდა როგორც დამოუკიდებელი ქვეყანა და მას არჩევნების დიდი გამოცდილება აქვს. ხმის მიცემის უფლება თავიდანვე უნივერსალური არ ყოფილა და თანდათანობით გაფართოვდა. ეს პროცესი სხვადასხვა შტატში სხვადასხვანაირად მიდიოდა. ყველა შტატი თვითონ წყვეტდა, როგორ ჩაეტარებინა არჩევნები. ამჟამად შტატებისთვის სავალდებულო საარჩევნო წესებს განსაზღვრავს კონსტიტუცია. ჩვენ ქვეყანაში ყველანაირი არჩევნების დღე დაფიქსირებულია კანონით. 4 წლით ადრე ვიცით პრეზიდენტის მომავალი არჩევნების დღე. კონგრესის არჩევნები 2 წელიწადში ერთხელ ერთი და იგივე დღეს ტარდება. ასე, რომ ჩვენთან გადაწყვეტილია, ის პრობლემა რაც თქვენ გაქვთ ვადებთან დაკავშირებით.

თქვენ ალბათ გაგიჩნდებათ კითხვები ცენტრალური საარჩევნო კომისიის შესახებ, მაგრამ ამერიკის შეერთებულ შტატებში ფედერალურ დონეზე არ არსებობს ორგანო, მუსტად რომ გავდეს ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას. მსგავსი ორგანოები აქვთ შტატებს. ყველა საგრაფოსა და რაიონში არის საარჩევნო კომისიები, რომლის წევრები არიან საჯარო მოხელეები. პარტიის მონიგორებს აქვთ უფლება თვალყური ადევნონ მათ მუშაობას. აშშ-ში მხოლოდ ორი ძირითადი პარტიაა, რაც აიოლებს მონიგორინგის პროცესს. პარტიული მეთვალყურეები გადიან სპეციალურ სწავლებას, ხანდახან თვითოეული პარტია თვითონ ამზადებს ტავის მეთვალყურეებს, ხანდახან კი პარტიები ამ მიზნისათვის ერთიანდებიან. საარჩევნო უბნები გახსნილია არასამთავრობო ორგანიზაციების დამკვირვებლებისათვისაც.

არჩევნების დროს, თუ მოქალაქე დაინახავს, რომ დარღვევა მოხდა, შეუძლია განაცხადოს პროტესტი, თუ კომისია ამ პროტესტს უარყოფს. მოქალაქეს საჩივარი შეაქვს სასამართლოში. ასეა შტატის დონეზე არჩევნების დროს, ხოლო ფედერალური არჩევნებისას საქმე სხვაგვარად არის, პროტესტი სასამართლოში კი არ მიდის, არამედ სენატის არჩევნების დროს – სენატში, წარმომადგენელთა

პალატის არჩევნების დროს – წარმომადგენელთა პალატაში, საპრეზიდენტო არჩევნებისას კი გაერთიანებულ პალატაში. ეს კონსტიტუციითაა განსაზღვრული, მაგრამ ბოლო ხანებში ამ წესს ხშირად აკრიტიკებენ. ბევრი ფიქრობს, რომ ჯობია პროტესტი წავიდეს სასამართლოში და არა პოლიტიკურ სუბიექტებთან.

კანდიდატების და პარტიების რეგისტრაციისათვის საჭიროა ბოლო არჩევნებში მონაწილეთა რაოდენობის 1%-ის ხელმოწერები. შესაძლებელია მონაწილეობისათვის ფულის (2-3 ატასი დოლარის) გადახდაც. ხშირად ეს უფრო ადვილი, და იაფიც კი არის, ვიდრე ხელმოწერების შეგროვება. თუ არჩევნებში მონაწილემ ხმების 2-3%-ზე მეტი დააგროვა, ფული უკან დაუბრუნდება. ასეთივე სისტემაა ინგლისში. ინგლისში ითვლება, რომ თუ ფული არ დაუბრუნდა, ძალიან ცუდად ჩააგარე არჩევნები.

არჩევნების დროს მოქმედებენ სპეციალური საარჩევნო სასამართლოები. ასეთი სასამართლოები ძირითადად ინდივიდუალურ საქმეებს განიხილავენ, როცა მოქალაქეები ასაჩივრებენ საკუთარი საარჩევნო უფლებების დარღვევას. აშშ-ში რეგისტრაციის პროცესი აქტიურია, ამომრჩეველმა 6 თვით ადრე უნდა გაიაროს რეგისტრაცია. თუ არ დარეგისტრირდა, არჩევნებში ვერ მიიღებს მონაწილეობას. თუ წინა 2 წლის განმავლობაში მოქალაქეს მონაწილეობა აქვს მიღებული არჩევნებში, ავტომატურად რჩება რეგისტრირებული. ამომრჩეველთა სიები ერთი თვით ადრე გამოიკვრება კომისიაში. თუ პიროვნება არაა სიაში, მაშინ ის მიდის სასამართლოში, რომელსაც იმავე დღეს გამოაქვს გადაწყვეტილება. როგორც წესი, არსებობენ მოხალისე იურისტები, რომლებიც ეხმარებიან ამომრჩეველს. არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და პოლიტიკურ პარტიებსაც ყავთ იურისტები და შეაქვთ ხოლმე საჩივარი სასამართლოში. ყველა შტატში არიან იურისტები, რომლებმაც იციან ყველაფერი ამ შტატში არჩევნების შესახებ. არასამთავრობო ორგანიზაციები აწარმოებენ ფართო საგანმანათლებლო კამპანიას, რათა მოქალაქეები კარგად იცნობდნენ საარჩევნო კანონს. პოლიტიკური პარტიებიც არჩევნების წინა პერიოდში ავრცელებენ ფურცლებსა თუ ბროშურებს, რომელიც აცნობენ მოქალაქეებს თავიანთი უფლებებს.

რაც შეეხება დაფინანსებას, ფედერალური მთავრობა მხოლოდ პრეზიდენტის არჩევნებს აფინანსებს. რესპუბლიკური და დემოკრატიული პარტიები პრეზიდენტობის თავიანთი კანდიდატის კამპანიისათვის ადვილად იღებენ ამ ფულს, რადგან დიდი პარტიები არიან. თუ რომელიმე მესამე პარტიისათვის ფედერალური დაფინანსების მიღება დამოკიდებულია იმაზე, რამდენ შტატშია ის რეგისტრირებული და რამდენ ადამიანს შეუძლია პეტიცია შეიტანოს ამ პარტიისათვის. მაგალითად, წინა პრეზიდენტის არჩევნებში როს პერომაც

მიიღო დაფინანსება. მართალია აშშ-ს საარჩევნო პროცესის წარმართვის დიდი გამოცდილებაა აქვს, მაგრამ სიახლეებიც იწერება. მაგალითად, მოსალოდნელია, უფრო გაიზარდოს სახელმწიფოს მხრიდან არჩევნების დაფინანსება.

დღის პირველ ნახევარში საუბარი შეეხო უდანაშაულობის პრემიუმებს. ჩვენთან სასამართლოს მიერ პატიმრისათვის განაჩენის გამოტანამდე, ამ უკანასკნელს შეუძლია არჩევნებში მონაწილეობა. ამერიკის კონსტიტუცია, ისევე როგორც საქართველოსი, ამას არ ბლუდავს.

ასევე იყო ლაპარაკი წინასაარჩევნო შეხვედრათა ადგილებზე. ეს აშშ-ში ძალზე შეუზღუდავია. თქვენ შეგიძლიათ მიტინგი ნებისმიერ ადგილზე ჩაატაროთ, უბრალოდ მერე ფული უნდა გადაიხადოთ, ამ ადგილის დასასუფთავებლად.

ამერიკაში საარჩევნო კომისიაში არ არსებობს პარტისათვის რეგისტრაციის გაუქმების პროცედურა. სასამართლოს აქვს ამის უფლება, მაგრამ ამის პრეცედენტი ჯერ არ ყოფილა.

კითხვა: რა შეიძლება ამერიკის საარჩევნო გამოცდილებიდან გამოყენებულ იქნეს საქართველოში?

ლა მონტი: ძირითადად, არასამთავრობო ორგანიზაციითა კონტროლის არსებობა საარჩევნო უბნებში. აგრეთვე არჩევნების მონიტორების გრენინგი. მნიშვნელოვანია მოქალაქეების ჩართვა არჩევნების პროცესში. თუკი მოქალაქეებს ეცოდინებათ თავიანთი უფლებები, ისინი მთინლომებენ ამ უფლებების დაცვას, რაც უკეთესი გარანტიაა არჩევნების სამართლიანად ჩასატარებლად, ვიდრე უცხოელი დამკვირვებლები.

კითხვა: თუ შეიძლება უფრო დეტალურად სპეციალური სასამართლოების შესახებ.

ლა მონტი: ესენი არ არიან სპეციალური სასამართლოები იმ გაგებით, რომ გამოყოფილი არიან სხვა სასამართლოებისაგან. უბრალოდ არჩევნების დროს შტატში თუ გარკვეულ რაიონში, რომელიმე სასამართლოს ენიჭება უფლებამოსილება შესარულოს ეს ფუნქციები. ისინი მოვალენი არიან იმ დღესვე განიხილონ შემოსული საჩივრები.

კითხვა: რა სანქციები არის გათვალისწინებული დარღვევებისათვის?

ლა მონტი: ამ სფეროში გამოცდილებიდანაც შეიძლება საქართველომ ბევრი რამ ისწავლოს.

თუ სახელმწიფო მოხელე შეეცდება გააყალოს არჩევნების შედეგი, სასჯელი ძალიან მძიმეა. გაყალება ისჯება 10 წელით.

რეპლიკა დარბაზიდან: აბა წასულა ნახევარი საქართველო ციხეში!

კითხვა: ფულადი ჯარიმები როგორია?

ლა მონტი: ილივიდუალური პირებისათვის თუ არის თავისუფლების აღკვეთა, პოლიტიკური პარტიებისათვის ამან შეიძლება მიიღოს ფულადი ჯარიმის სახე. პარტიისათვის ჯარიმა შეიძლება იყოს მილიონობით ლოლარი.

**თემა III საარჩევნო პროცესთან დაკავშირებით
სხვადასხვა (პარტიულ და არაპარტიულ)
ორგანიზაციებს და სახელმწიფო ინსტიტუტებს შორის
თანამშრომლობის შესაძლებლობები**

პაატა ზურბანიძე
მშვიდობის, განვითარებისა და დემოკრატიის კავკასიური
ინსტიტუტი

**არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და სახელმწიფო
ხელისუფლების სხვადასხვა შტოებს შორის ინტერესთა
თანხვედრა და თანამშრომლობის პერსპექტივები
საარჩევნო სისტემის დახვეწასთან დაკავშირებით**

შესავალში გვინდოდა გამოგვეთქვა თავლსაზრისი, რომელიც ასახავს მესამე სექტორის ინტერესთა კუთხეს საარჩევნო სისტემის დახვეწასთან დაკავშირებით.

არჩევნების პროცესზე პასიურ დაკვირვებას საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მხრიდან დამკვირვებლის აბსოლუტური მიუკერძოებლობის შემთხვევაშიც კი აქვს თავისი სუსტი მხარეები.

როდესაც არჩევნები ტარდება მნიშვნელოვანი დარღვევებით დამკვირვებელთა მიუკერძოებელი დასკვნის გამოქვეყნებას შეიძლება მოჰყვეს ორი რამ:

- ერთი ის, რომ შეიძლება უბიძგოს საზოგადოებრივ აზრს არჩევნების შედეგების გაუქმებისა და განმეორებითი არჩევნებისაკენ, რაც თავისთავად პოლიტიკური დაძაბულობის ზრდას იწვევს და დესტაბილიზაციის ექვივალენტურია;
- მეორე ის, რომ საზოგადოებამ რეაქციის გარეშე დატოვოს ჩატარებული არჩევნების სამართლიანობის კრიტიკა, რაც უთუოდ საზოგადოებაში პოლიტიკური ნიჰილიზმის გაღრმავების ტოლფასი იქნება.

რათა თავიდან იქნეს აცილებული ორივე უთუოდ უარყოფითი შედეგი, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები არ უნდა შემოიფარგლონ დამკვირვებლის ფუნქციით და თავის თავზე უნდა აიღონ არჩევ-

ნებს შორის მონაწილე პარტიათა და კანდიდატთა ადვოკატურა საარჩევნო უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით.

თუ საზოგადოება ხელდასმულია, რომ ხარვეზებით ჩატარებული არჩევნების პროცესში მესამე სექტორის ძალისხმევამ გამოიწვია დარღვევათა მნიშვნელოვანი ნაწილის ოპერატიული გამოსწორება ან კანონის დამრღვევთა პასუხისმგებლობის რეალიზაცია, თავიდან იქნება აცილებული, როგორც საზოგადოებრივი აზრის ნიჰილიზმი საარჩევნო ინსტიტუტისადმი, ასევე დესტაბილიზაციის მომენტი და ამავდროულად განმტკიცდება რწმენა მესამე სექტორის ქმედითუნარიანობის მიმართ.

უფექტური იქნებოდა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ისეთი ძალისხმევა, რომელიც ხელს შეუწყობდა, როგორც არჩევნებად ჩასატარებელ ქმედებებს სამართლიანი შედეგების მისაღწევად, ასევე საარჩევნო კანონის კონკრეტულ დამრღვევთა პასუხისმგებლობის უზრუნველყოფას, კანონისადმი პატივისცემის კულტურის განმტკიცების მიზნით.

ასეთ ძალისხმევათა რიგში შეგვეძლო დაგვესახელებინა:

- საარჩევნო პროცესის ნორმატიული ბაზის დახვეწის ხელშეწყობა;
- აღმასრულებელ ორგანოთა თანამდებობის პირების პროფესიული უნარის გაუმჯობესების ხელშეწყობა;
- და ბოლოს, პარტიათა უნარის გაძლიერება არჩევნებზე კვალიფიციური კონტროლისა და საკუთარ უფლებათა დაცვისათვის.

თუკი გემოთქმულით გარკვეულად შევეხეთ მესამე სექტორის ინსტიტუციონალურ ხედვას და ინტერესებს საარჩევნო სისტემის დახვეწის თვალსაზრისით, ახლა ორიოდ სიგყვით განვიხილოთ პოლიტიკური პარტიების ინსტიტუციონალური ინტერესები.

თუ პარტიებს პირობითად დავყოფთ სუსტად ორგანიზებულად ან ძლიერებად ერთის მხრივ, ხოლო მმართველ ან ოპოზიციურ პარტიებად მეორეს მხრივ, „სუსტი“ და ოპოზიციური პარტიები შეიძლება მივაკუთვნოთ ინტერესთა ჯგუფების ერთ მხარეს, ხოლო „ძლიერი“ და მმართველი – მეორე მხარეს.

ადვილად დასანახია „სუსტი“ და ოპოზიციურ პარტიათა ინტერესი, როგორც დარღვევათა საწინააღმდეგო პრევენციული და რესტიტუციული მექანიზმების განმტკიცების, ასევე მესამე სექტორის იმ შესაძლო ძალისხმევის მიმართ, რომელიც გააძლიერებდა და გარკვეულწილად გაათანაბრებდა პარტიათა უნარს თავიანთი საარჩევნო უფლებების კვალიფიციური ადვოკატური თვალსაზრისით.

რაც შეეხება „ძლიერ“ პარტიებს ან მმართველ პარტიას, ჩვენი აზრით, მათი ინტერესებიც ამ მიმართულებით არანაკლებია, რამდენადაც საქმე ეხება პარტიათა ინსტიტუციონალურ განმტკიცებას.

თუკი პარტიის ბუნებრივ ინტერესია არჩევნებში გამარჯვების შედეგად გავლენა მოახდინოს თავის მომხრეთა საჯარო სამსახურში დასაქმებაზე, მის ინტერესში სულაც არ შედის პირიქითი პროცესი, ანუ თანამდებობის პირების მხრივ არჩევნების შედეგებზე „გავლენის“ მოხდენა. ასეთ შემთხვევაში პარტიაში დაიწყებოდა თანამდებობის პირთა მიერ პარტიული არისტოკრატის შექმნა, რომელიც იმოქმედებდა თავისი კერძო ინტერესებით. შედეგად, მმართველი პარტია გადაიქცეოდა ხელისუფლების პარტიად, ანუ მოხდებოდა პარტიის ხელისუფლების ინვერსია ხელისუფლების პარტიად. რა თქმა უნდა, რომ ასეთი პერსპექტივა „ძლიერ“ (კარგად ორგანიზებულ) პარტიას არ მოხიბლავს, თუკი იგი დემოკრატიული პრინციპითაა ორგანიზებული.

მოლით, ახლა შევეხოთ სახელმწიფო ხელისუფლების სხვადასხვა შტოთა ინტერესებს.

საკანონმდებლო ხელისუფლება დაინტერესებულია საზოგადოებრივ ინტერესთა სხვადასხვა ჯგუფების მხრიდან თავიანთი პოზიციების კვალიფიციური ლობირებით. სხვანაირად რომ ვთქვათ, არამარტო მათი ინტერესების ცოდნით, არამედ იმ არგუმენტებით, რომლებიც შესაძლოს ხდის ამ ინტერესების გათვალისწინებას საერთო საზოგადოებრივი ინტერესების დაურღვევლად ან მათ სასარგებლოდ. კანონმდებელმა ისედაც იცის პარტიათა უმრავლესობის (განსაკუთრებით კი მცირე პარტიების) ინტერესი ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ფორმირებაში პარტიების უშუალო მონაწილეობის შესახებ, მაგრამ მას აინტერესებს არგუმენტი, თუ რატომ არ გამოიწვევს ამგვარი ამგვარი ინსტიტუტის შენარჩუნება პარტიათა ხელოვნურ დაქუცმაცებას და გამრავლებას, ან რა სარგებელს მოიტანს იგი არჩევნების შედეგების სამართლიანობისათვის.

საკანონმდებლო ხელისუფლების დაინტერესების ამ ჭრილში გარკვეულ საზოგადოებრივ ინტერესთა ჯგუფური ლობირება, რაც ჩვენი დღევანდელი კონფერენციის მიზნებშიც შედის, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან და პარტიებთან მათი თანამშრომლობის ის მაგალითია, რომელიც გამრავალფეროვნებას და გაძლიერებას მოითხოვს.

ახლა რაც შეეხება აღმასრულებელ ხელისუფლებას. მათზე საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მხრიდან სამოქალაქო კონტროლის და ამ უკანასკნელთა კავშირების გაძლიერების ფონზე საკანონმდებლო ხელისუფლებასთან, იქმნება მათი დაინტერესების გარკვეული სფერო, რაც აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოთა პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებასა და მესამე სექტორთან ინ-

ფორმაციის მუდმივ ურთიერთგაცვლაში მდგომარეობს. ეს აიხსნება იმით, რომ მესამე სექტორის მიერ გარკვეულ კანონთა ლობირებას შეიძლება მოჰყვეს აღმასრულებელი ხელისუფლების აღმინისტრაციული მიხედულების შემდგომად, რაც მის ბუნებრივ ინტერესებში არ შედის. ამის გამო ამ უკანასკნელს სჭირდება საფუძვლიანი არგუმენტები და ოპერატიული ქმედება თავისი პოზიციის დასაცავად. ამას გარდა, აღმინისტრატორთა დაბალი კვალიფიკაცია ძლიერი სამოქალაქო კონგრულის შემთხვევაში საფრთხეს უქმნის აღმასრულებელი ხელისუფლების ავტორიტეტს.

ამ ინტერესთა ჭრილში შესაძლებელი იქნებოდა არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის ისეთი თანამშრომლობა, რომელიც მიმართული იქნება აღმასრულებელი ხელისუფლების ინსტიტუტების პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებაზე, ვთქვათ გრენინგებისა და სემინარების საშუალებით. მაგალითად, შეიძლება მოვიყვანო საარჩევნო კომისიების წევრთა შესაძლო გრენინგები არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან.

რაც შეეხება სასამართლო ხელისუფლებას, იგი ბუნებრივად დაინტერესებულია როგორც კარგი, ანუ პოლიტიკური მიზანშეწონილების მხრივ ოპტიმალური კანონმდებლობით, ასევე საჯარო სამსახურის პერსონალის მაღალი კვალიფიკაციით და სამოგადოებრივი სექტორის მხრივ ინტენსიური სამოქალაქო კონგრულით. ამ სამივე კომპონენტის განვითარება ხელს უწყობს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის ცხოვრებაში რეალურ განხორციელებას. რაც უფრო მეტია თითოეული ამ რგოლის სისუსტე მით უფრო ემგვანება სასამართლო გადაწყვეტილებები პოლიტიკურს (პოლიტიკური მიზანშეწონილებით ნაკარნახებს) ან კერძო ინტერესებიდან გამომდინარე. ამგვარი განვითარება ქმნის სასამართლოს დამოუკიდებლობის ატროფიის საფრთხეს, რაც მოხდა კიდევ საბჭოთა კავშირის დროს.

რათა ნათელგყოთ ეს დებულება, დაეუშვათ, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების თანამდებობის პირები მუდმივ არაკვალიფიციურ მიდგომას ამჟღავნებენ პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტისას. სასამართლო ხელისუფლების მხრიდან ასეთ ქმედებათა კანონიერ ბლოკირებას შესაძლოა მოჰყვეს ხელისუფლების ქმედითუნარიანობის პარალიზება, რაც, თავის მხრივ, სასამართლოებზე პოლიტიკური გეწოლის საფრთხეს ზრდის.

ამ თვალსაზრისიდან გამომდინარე შესაძლებელია სასამართლო ხელისუფლების ნაყოფიერი თანამშრომლობა მესამე სექტორთან იმ გრენინგებში, სემინარებსა და კონფერენციებში მონაწილეობით, რომლებიც მიმართულია, როგორც სამოგადოებრივად აქტუალურ საკითხთა ჯგუფური ლობირებისაკენ ასევე საჯარო სამსახურის პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებისაკენ.

რა შეიძლება ითქვას, საარჩევნო სისტემის დახვეწასთან დაკავშირებით, არასამთავრობო ორგანიზაციების, პარტიებისა და ხელისუფლების თანამშრომლობის იმ კონკრეტულ ფორმებზე, რომლებიც, ჩვენი აზრით, შეიძლება სიცოცხლისუნარიანი იყოს.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია პარტიული დამკვირვებლების ტრენინგ-პროგრამების განხორციელება არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ. თუ ამგვარ საჭიროებას თვით პოლიტიკური პარტიები ხელავენ, რაზედაც თავისი შეხედულებების გამოთქმა აქ დამსწრეთ გვინდა ვთხოვოთ, მესამე სექტორში უთუოდ მოიძებნება ძალები ვისაც ძალუბთ ამგვარი პროგრამების ხორცშესხმა.

არჩევნებში მონაწილე პარტიათა და კანდიდატთა უნარის გაძლიერება, თავიანთი საარჩევნო უფლებების კვალიფიციური აღდგოგურის თვალსაზრისით, არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და პარტიებს შორის თანამშრომლობის ის სფეროა, რომელსაც ზემოთ უკვე შევეხეთ. ამ მხრივ, ჩვენი კონკრეტული წინადადება, რომელიც ამ კონფერენციის დისკუსიის საგნად გვინდა ვაქციოთ, მდგომა-რეობს, სამოგადობრივ ორგანიზაციათა ფარგლებში, დამოუკიდებელ იურისტთა სამსახურის შექმნაში. არჩევნებში მონაწილე ყველა პარტიასა და კანდიდატს იგი თანაბრად დაეხმარებოდა, ერთის მხრივ მათ საარჩევნო უფლებების აღდგენასთან დაკავშირებული სასარჩელო (სასამართლო) პროცესების კვალიფიციურად წარმართვაში და, მეორეს მხრივ, დარღვევათა საწინააღმდეგო პრევენტიული მექანიზმის ამოქმედებაში, სისხლის სამართლის პრევენტიული მექანიზმის ამოქმედებაში, სისხლის სამართლის პროცესთა პრეცედენტების რეალიზაციის გზით.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია აგრეთვე პარტიებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციების სადამკვირვებლო საქმიანობის კოორდინაცია არჩევნების პროცესში დაფიქსირებულ დარღვევათა ერთიანი და ოპერატიული მონაცემთა ბაზის ორგანიზებისათვის. ცალკე აღებულ პარტიებსა და სამოგადობრივ ორგანიზაციებს სავარაუდოა არ ეყოს შესაძლებლობა ყველა საარჩევნო უბანზე ჰყავდეთ საკუთარი დამკვირვებლები. ამდენად, თუკი ასეთი მონაცემთა ბაზა რეალიზებული იქნებოდა, ეს უფრო სრულყოფილს გახდიდა არჩევნებზე დამკვირვების სურათს. რა თქმა უნდა, თითოეული პარტიის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია ცალმხრივი იქნება პარტიული ინტერესების გათვალისწინების შედეგად, მაგრამ ჯამური სურათის სრულყოფაზე ეს მაინც დადებით გავლენას მოახდენს. ამავე დროს ასეთი მონაცემთა ბაზა ხელს შეუწყობდა იმ იურიდიული სამსახურის მხრიდან დარღვევათა საწინააღმდეგო პრევენტიული მექანიზმის ამოქმედებას, რომელმაც ზემოთ ვილაპარაკეთ.

რაც შეეხება პარლამენტთან თანამშრომლობას, მნიშვნელოვნად გვესახება, რომ დღევანდელ კონფერენციას გაგრძელებად მოჰყვეს

იმგვარი კონფერენციები და ვორქშოპები, რომლებიც უფრო კონკრეტულად შეეხებოდნენ არჩევნებთან დაკავშირებული ამა თუ იმ ნორმატიული დოკუმენტის დახვეწის საკითხებს. თუკი ჩვენ მიერ ორგანიზებული დღევანდელი კონფერენცია ხელს შეუწყობს ამგვარი კონკრეტული და აქტუალური თემების გამოვლენას, მიზანი გარკვეულწილად მიღწეულად შეიძლება ჩაითვალოს.

გვინდა აღვნიშნოთ, რომ სასამართლო ხელისუფლების (პროკურატურის ჩათვლით) მონაწილეობა საზოგადოებრივ დისკუსიებში (კერძოდ კი, საარჩევნო სისტემასთან დაკავშირებულ დისკუსიებში) მნიშვნელოვან გაფართოებას საჭიროებს. რაც უფრო სრულად იქნება სასამართლო ხელისუფლება ინფორმირებული საზოგადოებრივი ორგანიზაციების აქტიურობის კონკრეტულ ტენდენციებზე, რაც უფრო სრულყოფილი იქნება პარტიებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების შთაბეჭდილება ამ ხელისუფლების ფუნქციონირების რეალურ მექანიზმებზე და შესაძლებლობებზე, მით უფრო ეფექტური იქნება არჩევნებზე სასამართლო კონტროლი და მით უფრო კონვენციური იქნება მოქალაქეთა პოლიტიკური მონაწილეობა საარჩევნო პროცესში.

მნიშვნელოვანი თემაა არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების თანამშრომლობა. სასურველი იქნებოდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს მონაწილეობა კონფერენციებსა და სწმინარეში, სადაც განხილულ იქნებოდა საარჩევნო პროცესში მათი როლის კანონმდებლობითი საზღვრები.

რამდენიმე სიგყვით მინდა შევეხო საარჩევნო კანონმდებლობაში დარღვევების საწინააღმდეგო მექანიზმების საკითხსაც.

როგორც გამოცდილება გვკარნახობს, დარღვევათა მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოწვეულია აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების, პირველ რიგში, ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების თანამდებობის პირების მიერ თავიანთი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებით. აქვე უნდა ითქვას, რომ ეს დარღვევები საარჩევნო კომისიების წევრთა მონაწილეობის წევრთა გარეშე თითქმის შეუძლებელი იქნებოდა.

როდესაც საარჩევნო კანონმდებლობაში დარღვევები საწინააღმდეგო მექანიზმებზე ვლაპარაკობთ, შეიძლება ვთქვათ, რომ ეს მექანიზმები ნაწილობრივ მოცემულია სისხლის სამართლის და ადმინისტრაციული სამართლის კოდექსებში. არჩევნების შესახებ კანონი ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წესდება და მის მიერ შემუშავებული ინსტრუქციები არის ის ნორმატიული ბაზა, რომელიც ასხეულებს მოქალაქის კონსტიტუციურ საარჩევნო უფლებას. ამ ნორმატიულ მოთხოვნათა დარღვევა იწვევს შესაბამისი კოდექსების ამოქმედებას, რასაც შეიძლება ვუწოდოთ დარღვევების საწინააღმდეგო პრევენციული მექანიზმი. რაგომ პრევენციული? მაგალი-

თად, საარჩევნო დოკუმენტების კონკრეტული ფალსიფიკატორის მიმართ სისხლის სამართლის სასჯელის გამოყენების შესაძლებლობა ამცირებს სხვების მიერ ამგვარი დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების ალბათობას. მიუხედავად ამისა, კონკრეტულ სისხლის სამართლის პროცესს არ მოაქვს დარღვევის შედეგად დაკარგული საარჩევნო უფლების აღდგენა (რესტიტუცია), ან არჩევნების შედეგების გაუქმება.

ამ მექანიზმის გარდა უნდა გამოეყოთ საარჩევნო უფლებათა დარღვევის საწინააღმდეგო რესტიტუციული მექანიზმი. ეს მექანიზმი განსხეულებულია არჩევნების შესახებ კანონში და მდგომარეობს შემდგომი საარჩევნო კომისიების (და უზენაესი სასამართლოს მიერ) ადმინისტრაციული სასამართლო ფუნქციის რეალიზაცია საშუალებას იძლევა შესაფერისი სარჩელის საფუძველზე დარღვეული საარჩევნო უფლების რესტიტუციისა (ანუ დაბრუნების), რაც შეიძლება გამოიხატოს კანდიდატისათვის დარღვევის შედეგად არჩათვლილი ხმების ჩათვლაში (დაბრუნებაში), ან შესაბამის უბანში არჩევნების შედეგების გაუქმებაში.

თითოეული ამ მექანიზმის ქმედითობაზე წარმოდგენას გვაძლევს პრაქტიკაში მათი ამოქმედების პრეცედენტები. თუ ამ მხრიდან შეხედავთ საქმეს, დავინახავთ პრევენციული მექანიზმების პრაქტიკულ არაქმედითუნარიანობას. არ ყოფილა აღძრული არცერთი სისხლის სამართლის პროცესი, მიუხედავად იმისა, რომ არჩევნებზე დაკვირვების შედეგები ამ კატეგორიის დანაშაულის ობიექტების სიმრავლეზე მიუთითებდა.

სამაგიეროდ, წარმოჩნდა რესტიტუციული მექანიზმის ქმედითობა. ეს გამოიხატა როგ შემთხვევებში კვალიფიციურად წარდგენილი სარჩელების შედეგად, კანდიდატებისათვის უკანონოდ არჩათვლილი ხმების დაბრუნებაში და ა.შ., რაც საფუძველს გვაძლევს გულწრფელად ვუმაღლოდეთ ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას.

როგორ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ პრევენციული მექანიზმების არაქმედითობის მიზეზები?

NDI-ის მიერ მოწოდებულ გულაურის კონფერენციაზე პარლამენტის საპროცედურო კომიტეტის წარმომადგენელმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ საარჩევნო კომისიების ფორმირების წესი, გარკვეულად ართულებს მათ წევრებზე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დაკისრებას (ლაპარაკია უთუოდ სისხლის სამართლის კოდექსის იმ თავზე, რომელიც თანამდებობრივ დანაშაულს ეხება). მართლაც, დღევანდელი საარჩევნო კომისიები კვამი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია უფროა, ვიდრე აღმასრულებელი ხელისუფლება. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ვთვლით, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი დღევანდელი საარჩევნო კომისიების წევრებსაც ისევე აკისრებს თანამდებობრივი დანაშაულის პასუხის-

მგებლობას, როგორც ხელისუფლების სხვა თანამდებობის პირებს. აქედან გამომდინარე, ეს არგუმენტი ცსკ-ს ფორმირების წესის შეცვლისათვის არ გამოდგება.

იმავე გულაურის კონფერენციაზე საკონსტიტუციო საკითხთა კომიტეტის წარმომადგენლის მიერ გამოთქმული იყო აზრი, რომ საარჩევნო უფლებათა დარღვევის შესახებ სასამართლო ხელისუფლების მიერ ინფორმაცია (კერძოდ კი *სამართლიანი არჩევნების* მიერ უზენაეს სასამართლოში წარდგენილი ინფორმაცია) აფიქსირებდა რა დანაშაულის ობიექტს, არ წარმოაჩენდა დანაშაულის სუბიექტს და, ამ მხრივ, ნაკლები იყო მიმნის მიღწევისათვის. ამასთან დაკავშირებით მინდა დავსვა ასეთი კითხვა – თუკი მაშინ, როცა მოქალაქე ქუჩაში მოკლულ ადამიანს პოულობს, ე.ი. აფიქსირებს დანაშაულის ობიექტს და სასამართლო სისგემა, კერძოდ კი პროკურატურა, თვითონ აღძრავს შესაბამის პროცესს გამოძიების სახით, დანაშაულის სუბიექტის აღმოსაჩენად, ნუთუ რამე უშლის ხელს ანალოგიური პროცესის აუცილებლობას საარჩევნო უფლების ხელყოფის დროს?

მიუხედავად ზემოთქმულისა, განსახილველი მექანიზმის არაქმედითობის ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად არჩევნებში მონაწილე სუბიექტების (კანდიდატების, პარტიების) პასიურობა, ან უფრო სწორად, თავიანთ უფლებათა კვალიფიციური დაცვის ნაკლებობა მიგვაჩნია. რაც უფრო სუსტად ორგანიზებულია არჩევნებში მონაწილე სუბიექტი (პარტია იქნება ეს თუ დამოუკიდებელი კანდიდატი), ფინანსური მხარის ჩათვლით, მით ნაკლებია მისი უნარი თავისი უფლებების კვალიფიციური დაცვისა. შედეგად ვიღებთ სუსტის უფლებების დარღვევის მეტ ალბათობას. მაგრამ არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ არჩევნებში მონაწილე სუბიექტის უფლებების დარღვევა მხოლოდ მისი ინტერესების შელახვა როდია, ეს საერთო საზოგადოებრივი ინტერესების შელახვაა, ამიტომ კარგი იქნებოდა სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, რომელთაც ამის ძალა შესწევთ, ძალისხმევა მიემართათ არჩევნებში მონაწილეთა ადვოკატურის უნარის გათანაბრებისაკენ.

მეორე ძირითად მიზეზად დარღვევებისა საწინააღმდეგო პრევენციული მექანიზმის არაქმედითობისა, გვინდა დავასახელოთ ნორმატიული ბაზის არასრულყოფილება.

რამდენადაც სისხლის სამართლის კოდექსით თანამდებობრივი დაუღვერობის საფუძველი სამსახურებრივ მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულებაა, მიმანშეწონილია, რომ საარჩევნო კომისიების წევრთა სამსახურებრივი მოვალეობები და კომპეტენციები მკაცრად გამიჯნული და პერსონიფიცირებული იყოს საარჩევნო დოკუმენტაციის მიმოქცევის ყველა ცალკე არსებულ ეტაპზე, შესაბამისი ნორმატიული აქტებით. უნდა მაქსიმალურად ავარიდოთ თავი

კოლექტიურ პასუხისმგებლობას. საარჩევნო კომისიის ოქმი უნდა იყოს უბანზე არჩევნების შედეგების შეფასების გამომხატველი დოკუმენტი და არა კომისიის წევრების კოლექტიური პასუხისმგებლობისა. აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ პრინციპის სრულყოფილი განხორციელება გარკვეულად რთულია, სანამ საარჩევნო კომისიებს არ ჩამოერთმევათ აღმინისტრაციული სასამართლო ფუნქცია და იგი მთლიანად არ გადავა ხელისუფლების კომპეტენციაში.

ლავით ყიფიანი

გამეთ „ახალი თაობის“ რედაქტორის მოადგილე

არჩევნების დემოკრატიულად ჩატარების საქმეში მასმედის ერთ-ერთი გადამწყვეტი როლის შესრულება შეუძლია. ერთ-ერთი ამერიკელი კონგრესმენის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „არჩევნების თავისუფლება პრესის თავისუფლებაზეა დაფუძნებული“. მართალია, არჩევნების დროს მასმედიის მუშაობა განსაკუთრებულ რეჟიმში მიმდინარეობს, მაგრამ მისი საქმიანობის ძირითადი პრინციპი, საზოგადოებისათვის ობიექტური ინფორმაციის მიწოდებისა, არ იცვლება. მართალია, ამ დროს ჩნდება ასე ვთქვათ „ტექნიკური პრობლემები“, მაგრამ ასეთი პრობლემები სხვა სპეციფიკურ სიტუაციაშიც იჩენს ხოლმე თავს. საარჩევნო კამპანიის დროს კონკრეტული გამეთისა თუ ტელეკომპანიისთვის გაჩენილი ძირითადი „ტექნიკური პრობლემა“ საარჩევნო პროცესის გაშუქების შიდა-პოლიტიკის ჩამოყალიბება, ჩნდება ბევრი კითხვა: განვათავსოთ თუ არა სხვადასხვა პარტიების პოლიტიკური რეკლამა? როგორი უნდა იყოს ფასი? საკუთარი ინფორმაციაში როგორ მოვახერხოთ არჩევნებში მონაწილე ყველა სუბიექტზე ისე გავანაწილოთ ყურადღება, რომ საზოგადოებას ცალმხრივი ინფორმაცია არ მიეწოდოს! გამოვავლინოთ თუ არა საკუთარი პოლიტიკური სიმპათია-ანტიპათიები? და ა.შ.

არჩევნების დროს მასმედიის მნიშვნელობა იზრდება. გამოკვლევებით ცნობილია, რომ როცა მოქალაქე ყოყმანობს და არ იცის, ვის მისცეს ხმა, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მთავარ როლს მასმედია თამაშობს.

ბოლო ოთხი-ხუთი წლის განმავლობაში საქართველოში ჩამოყალიბდა გავლენიანი და ფინანსურად დამოუკიდებელი მასმედია. განსაკუთრებით ბეჭდვით მედიაზე შეიძლება ამის თქმა. გაზეთებს აქვთ საკუთარი კომპიუტერული ცენტრი, გავრცელების სისტემა. მოგს თავისი სტამბაც კი. ეს ყველაფერი საშუალებას აძლევს მათ,

იყვნენ აბსოლუტურად დამოუკიდებელი ხელისუფლებისაგან და დაუბრკოლებლად გამოთქვან საკუთარი შეხედულებები. თანდათანობით ფეხზე დგებიან დამოუკიდებელი ტელეარხებიც, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ასე რომ, უკვე შეიქმნა საკმაოდ ფართო სპექტრი საინფორმაციო საშუალებებისა და ჩემი აზრით, სხვადასხვა პოლიტიკურ ორგანიზაციებს აღარ უნდა გაუჭირდეთ თავიანთი შეხედულებებისა და პოზიციის ფართო აუდიტორიისათვის გაცნობა, მათ შორის არჩევნების პერიოდშიც. ისე კი უნდა აღინიშნოს, რომ თუ მათ უნდათ მასმედიასთან ეფექტური მუშაობა, რაც თავისებური, სპეციფიური საქმეა, კიდევ ბევრი რამ უნდა ისწავლონ ამ მხრივ.

ახლა მინდა მოკლედ გამოვეყო საარჩევნო პროცესში დაფიქსირებული ის არაკანონიერი ქმედებები, რომლებმაც ხელი შეუშალა მასმედიის მუშაობას:

- **პოლიტიკური მოტივით გირაჟის კონფისკაცია ან პროგრამის ეთერიდან მოხსნა.** იგივე აჭარაში გაზეთ „მერიდიანის“ მთელი გირაჟი იქნა ამოღებული, რადგან მასში ა. აბაშიძის კარიკატურა იყო მოთავსებული.
- **ჟურნალისტთა და მასმედიის საშუალებათა მფლობელების დასჯა.** მაგალითად 1995 წლის არჩევნებამდე რამდენიმე ხნით ადრე, ფაქტიურად წინასაარჩევნო კამპანიის დასაწყისში, გაუგებარი ბრალდებით დააკავეს გაზეთ „რემონანსის“ მფლობელი მალხაზ რამიშვილი, რომელიც მხოლოდ არჩევნების შემდეგ გაათავისუფლეს.
- **სამხედრო მდგომარეობის მოტივით მასმედიის მუშაობის შეჩერება.** ისევე აჭარას გაეიხსენებ, სადაც სამხედრო ნაწილებში გამოცხადებული იყო სამხედრო მდგომარეობა, რის გამოც იქ განლაგებულ საარჩევნო უბნებში ჟურნალისტები არ დაგვიშვეს.

შეიძლება არჩევნების დროს მასმედიის მიერ ჩადენილი დარღვევების მოყვანაც:

- **სამოგალოებრივი გამოკითხვის შედეგების გამოქვეყნება ორი კვირით ადრე.** ჩემის აზრით ეს არც კი შეიძლება დარღვევად ჩაითვალოს. კანონით არჩევნებამდე ორი კვირით ადრე რაგომდაც არ შეიძლება სამოგალოებრივი გამოკითხვების შედეგების გამოქვეყნება. აბსოლუტურად გაუგებარია, რაგომ? თუ ეს აგიტაციად ითვლება, მაინც რაგომ აღარ შეიძლება მისი გამოქვეყნება არჩევნებამდე ბოლო ორი კვირის განმავლობაში, როცა კანონით აგიტაცია არჩევნების დღემდე დაშვებულია. ჩემი აზრით, ეს მუხლი ამოსაღებია კანონიდან.

- **სახელმწიფოს კონტროლქვეშ მყოფი მასმედიის მიერ უარის თქმა ზოგიერთი კანდიდატის ინფორმაციის გამოქვეყნებაზე.** მაგალითად, 1996 წლის აჭარის არჩევნებში, გამოთმა „აჭარამ“ არ გამოაქვეყნა რესპუბლიკური პარტიის წინასაარჩევნო პროგრამა.
- **პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა არათანაბარ პირობებში ჩაყენება.** მაგალითად, გადაცემა „ვიდეოპაგრულმა“ ერთ-ერთი კანდიდატის შესახებ მკვეთრად უარყოფითი ინფორმაცია გადასცა არჩევნების წინა დღეს, გვიან საღამოს, როცა უკვე საპასუხოდ დრო აღარ რჩებოდა.

საერთოდ, სახელმწიფო ტელევიზია საუბრის ცალკე თემაა. მიუხედავად იმისა, რომ საარჩევნო კანონის თანახმად, ყველა პარტიასა და პრეზიდენტობის კანდიდატს თანაბრად გამოუყო უფასო საეთერო დრო, პირველმა არხმა მაინც მოახერხა, რომ ცალმხრივად გაეშუქებინა საარჩევნო კამპანია. ახალ ამბებში ხშირი იყო ფარული აგიტაცია, ანუ რეპორტაჟით შენიღბული პოლიტიკური რეკლამა.

ჩვენთან, მასმედიის საშუალებების მიერ საარჩევნო კანონის დარღვევისას, საჩივარი შედის ცსკ-ში. მაგალითად, რუსეთში ამ სახის საჩივრებს, რომლებიც ხშირად ძალზე სპეციფიკურია, ჯერ განიხილავს სპეციალური ორგანო – საინფორმაციო არბიტრაჟი, შემდეგ უკვე ამ არბიტრაჟის დასკვნადართულს, ცენტრალური საარჩევნო კომისია. სხვა ქვეყნებშიც არის მსგავსი ორგანოები. მასში შედიან ჟურნალისტები, ასე რომ ერთგვარი თვითრეგულირების მექანიზმია. შეიძლება ფიქრი იმაზე, ჩვენთანაც ხომ არ შექმნილიყო რამე ამდაგვარი.

ბოლოს მინდა დავძინო, რომ თანდათანობით ქართული დამოუკიდებელი მასმედია გამოცდილებას იძენს და მე მგონი, მომავალ არჩევნებში უკეთ მოახერხებს შესაძლებლობა მისცეს ამომრჩევლებს, არჩევანი გააკეთონ მაქსიმალურად სრული და ობიექტური ინფორმაციის პირობებში.

დავით ლოსაბერიძე
*მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური
ინსტიტუტი*

ადგილობრივი წარმომადგენლობითი ორგანოების არჩევნები და საზოგადოება

ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს საზოგადოების დამოკიდებულების გარკვევა არჩევნების ნორმალურად ჩატარების საკითხისადმი.

როგორც ცნობილია, ბოლო წლების განმავლობაში, მიუხედავად მძიმე პოლიტიკური თუ ეკონომიკური სიტუაციისა, შეიმჩნევა მესამე სექტორის სწრაფი განვითარება. ეს უკანასკნელი უკვე სერიოზული განცხადებით გამოდის და მნიშვნელოვან როლს თამაშობს, როგორც მიმდინარე რეფორმათა ლობირების, ისე საზოგადოებრივი აზრის შექმნის პროცესში.

ბუნებრივია, რომ არჩევნების პრობლემა, როგორც დემოკრატიული ცხოვრების წესის ერთ-ერთი უმთავრესი კომპონენტი, ვერ დარჩებოდა არასამთავრობო ორგანიზაციათა ყურადღების გარეშე. ამ მიმართულებით ჩვენს ქვეყანაში უკვე მოქმედებს რამდენიმე ორგანიზაცია, რომელიც აღნიშნული პრობლემის კვლევას ეწევა.

სწორედ ამ მუშაობის შედეგია ზოგიერთი ის დასკვნა, რომელთაც დღეს წარმოგიდგენთ.

უპირველესად ყოვლისა, ყურადღება მინდა გავამახვილო საკითხის ფსიქოლოგიური ასპექტისადმი.

საქართველოში მიმდინარე პროცესებისადმი დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. მართალია, რეფორმების აუცილებლობას ყველა აღიარებს, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ არც მოსახლეობას, არც სახელმწიფო აპარატს, ბოლომდე არ აქვს გააზრებული ამ პროცესის მიმდინარეობა და მოსალოდნელი რეზულტატები. გამოცდილების უქონლობა და ინფორმაციის სიმწირე ქმნის სავსებით ბუნებრივ შიშს ხვალისდელი დღისადმი. ასეთი განწყობა კი, საბოლოო ჯამში, აიძულებს ბიუროკრაციას ეცადოს რეფორმათა გეგმის შენელებას ან სრულ შეჩერებას, რათა მაქსიმალურად გაიხანგრძლივოს ბაგონობა.

სანამ პრობლემათა ჩამოთვლაზე გადავალ, თავს მოვალედ ვთვლი შეგახსენოთ ის ძირითადი მიზეზები, რომლებმაც დღევანდელ ვითარებაზე მიგვიყვანა.

საბჭოური სისტემის შეცვლის პირველ პოსტსაბჭოურ ცდას წარმოადგენს 1990 წლის 14 ნოემბერს მიღებული კანონი გარდამავალი პერიოდის შესახებ. 1991 წლის 14 მაისს გამოვიდა კანონი საკრებულოების შესახებ. კანონის თანახმად ადგილებზე განმკარგულებელ ორგანოებს – საკრებულოები, ხოლო აღმასრულებელ ორგანოს რაიონში ან რესპუბლიკური დაქვემდებარების ქალაქში – პრეფექ-

ტურა, მმართველობის პირველ დონეზე კი გამგებელი ან გამგეობა წარმოადგენდა.

არჩევით წარმომადგენლობით ორგანოს მართავდა საკრებულოს გამგეობა გამგებლით სათავეში. საკრებულო ირჩევდა გამგეობას და გამგებელს, რომელსაც წარადგენდა პრეფექტი. 1991 წლის 31 მარტს ჩატარებულ იქნა ადგილობრივი მმართველობის ორგანოთა – საკრებულოთა არჩევნები.

ხელისუფლების შეცვლის შემდეგ, 1992-1993 წლების მანძილზე, გამოვიდა მინისტრთა კაბინეტისა თუ სახელმწიფოს მეთაურის რამდენიმე ურთიერთგამომრიცხველი დადგენილება. ყოველი ახალი დადგენილება, როგორც წესი, აუქმებდა წინამორბედს და უკანონოდ აცხადებდა მათ.

1995 წლის კონსტიტუციაში ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის სისტემა არ იქნა შექმნილი.

1995 წლის 16 სექტემბერს გამოცემულ იქნა სახელმწიფოს მეთაურის ბრძანებულება № 362 – დროებითი დებულება საქართველოს რესპუბლიკის მმართველობის ადგილობრივი ორგანოების შესახებ, რომელიც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნებამდე მმართველობის ორგანოებად გამგეობებს (ქალაქებში – შესაძლოა მერიებს) ასახელებდა. დებულების მიხედვით ადგილობრივი მმართველობის უფლებამოსილება უნდა გაგრძელებულიყო ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნებამდე. გამგეობები შექმნილნი იყვნენ იერარქიული, დანიშნითი პრინციპის მიხედვით, რაიონული გამგეობის თავმჯდომარეებს ნიშნავდა და ათავისუფლებდა პრემიერდენტი.

თუ როგორია ახლახანს პირველი მოსმენით მიღებული კანონი თვითმმართველობის შესახებ, ამაზე ყურადღებას აღარ გავამახვილებ. წინა გამომსვლელებმა უკვე ილაპარაკეს ამ საკითხზე. ამასთან ჯერ არავითარი ინფორმაცია არ არსებობს იმის შესახებ, თუ როგორ ჩატარდება ადგილობრივი არჩევნები.

ეს რაც შეეხება სახელმწიფო სტრუქტურათა მუშაობას, არანაკლებ მნიშვნელოვანია, როგორია მოსახლეობის განწყობა აღნიშნული საკითხის მიმართ?

პოსტსაბჭოური ამროვნების წესისათვის დამახასიათებელია ერთი გარემოება – მოსახლეობის უნდობლობა და საუკეთესო შემთხვევაში ინდიფერენციზმი კანონებისადმი. ეს ბუნებრივიცაა, საბჭოურ სისტემაში სახელმწიფო და კანონები აპრიორი უარყოფით განცდებს ბადებდა. კანონი აღიქმებოდა არა როგორც ცალკეული პიროვნებისა თუ სხვადასხვა სოციალური სტრატის დამცველი სისტემა, არამედ როგორც დამსჯელი მექანიზმი.

80-იანი წლების ბოლოს დაწყებულმა მასობრივმა გამოსვლებმა მოსახლეობის ფართო ფენებში ეიფორია გამოიწვია, რომელიც

პირველი მრავალპარტიული არჩევნებისა და ბლოკ „მრგვალი მაგიდის“ ხელისუფლების სათავეში მოსვლის პირველ ხანებშიც გრძელდებოდა.

განსხვავებამ საკანონმდებლო მოღვაწეობასა და რეალურ პოლიტიკას შორის საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის, უმეტესწილად პრივილეგირებული ფენების იმედგაცრუება გამოიწვია, რამაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი 1991-1992 წლების მიჯნაზე საქართველოში განვითარებულ პროცესებს.

1992 წლის არჩევნებში ფაქტიურად მოსახლეობის მხოლოდ მესამედი მონაწილეობდა. არაქართული მოსახლეობა (განსაკუთრებით განაპირა რეგიონებში) არ ენდობოდა ქართულ ხელისუფლებას, ხოლო ქართული მოსახლეობის ნაწილი (ე.წ. ზვიადისგები) არ ცნობდნენ მის ლეგიტიმურობას. არჩევნებში მონაწილეთა 96% სახელმწიფოს მეთაურის პოსტზე ე. შევარდნაძე აირჩია, როგორც უალტერნატივო პიროვნება. იგივე არ ითქმის პარლამენტის არჩევნებზე, სადაც 26 პარტია და ბლოკი მოხვდა. ასეთი შედეგი პოსტსაბჭოური პერიოდის საქართველოში არა სხვადასხვა ძალთა ბალანსის, არამედ მოსახლეობის დაბნეულობის მაუწყებელი იყო.

საერთოდ, პოსტსაბჭოურ საქართველოს ახასიათებს ქარიშხლის როლის გადაჭარბებული შეფასება. ამის მაგალითად შეიძლება ის ფაქტიც გამოდგეს, რომ გამსახურდიას ქარიშხლის წინააღმდეგ გამოსულმა პოლიტიკურმა ძალებმა თვითონ შეუწყვეს ხელი თავიანთი ლიდერის გაფეხცივას. 1992-1997 წლებში ამკარად სახეზეა შევარდნაძის ექსპერტული ძალაუფლების შეცვლა ქარიშხალივითი ძალაუფლებით.

ქარიშხლის დიდი როლი გამოჩნდა 1993 წლის სექტემბერში, როცა სახელმწიფოს მეთაურმა გადამდგომა გამოაცხადა. მისი მომხრეების რეაქციამ კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა მოსახლეობის პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონე, მიუხედავად მათი პოლიტიკური კუთვნილებისა.

ამავე დროს შეინიშნება საზოგადოების ინდიფერენტობის ზრდა. თუ სამეგრელოში – ექსპრემილენტი გამსახურდიას მთავარ საყრდენ რეგიონში 1992 წელს მოსახლეობამ შევარდნაძეს ქვები დაუშინა, ხოლო სამთავრობო ძალები, როგორც ოკუპანტები, ისე მიიღო, 1994 წლის ივნისში დამატებითმა არჩევნებმა ამ რეგიონში თითქმის უექსცესოდ ჩაიარა. მასში მოსახლეობის 60% მიიღო მონაწილეობა და შევარდნაძის ორიენტაციის კანდიდატებს მისცეს ხმა. მოსახლეობა, რომელიც დაიღალა ქაოსით, ნებისმიერ ძალას დაუჭერდა მხარს, რომელიც სიმშვიდის გარანტიას მისცემდა.

1995 წლის 5 ნოემბრის საპარლამენტო და საპრემილენტი არჩევნებში მრავალპარტიული ოპოზიცია პარლამენტს გარეთ დარჩა. ამას ხელი შეუწყო როგორც მოსახლეობის სულ უფრო მზარდმა

ინდიფერენტიზმმა, ისე სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან განხორციელებული მაქინაციების მთელმა ციკლმა. წინასაარჩევნო კამპანიის მსვლელობისას გამოიკვეთა პარტიათა განსხვავებული ფინანსური შესაძლებლობები, არჩევნების დღეს მთელ რიგ საარჩევნო უბნებში დაფიქსირებულ იქნა კანონისა და დემოკრატიული პრინციპების უხეში დარღვევა, რამაც გავლენა იქონია არჩევნების სამართლიანობაზე. ხშირი იყო საარჩევნო ადგილობრივი ხელისუფლებისა და სამართალდამცავთა ჩარევა, წარმოჩინდა ხმის დამთვლელ კომისიათა არაკომპეტენტურობა და საარჩევნო კანონის დაუხვეწაობა. პროცედურული დარღვევები იყო როგორც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის, ისე თვით სახელმწიფოს მეთაურის მხრიდანაც, რომელმაც წინასაარჩევნო პერიოდში კანონის მხრიდან აკრძალვის მიუხედავად განახორციელა მთელი რიგი საკადრო გაღაადგელებები.

ფაქტიურად ერთპარტიულმა პარლამენტმა გააგრძელა წინამორბედთა მიერ დაწყებული საკანონმდებლო მოღვაწეობა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იგი წინა მოწვევის პარლამენტთან შედარებით უფრო პროდუქტიულია და 1990-1991 წლების უმენაეს საბჭოს მოგვაგონებს, როგორც მიღებულ კანონთა მრავალრიცხოვანებით, ისე მათი არაეფექტურობითაც.

ორიოდე სიტყვა საქართველოს პოლიტიკურ პარტიებზე.

საქართველოს სამოგალოებრივი ცხოვრებისათვის დამახასიათებელია პოლიტიკურ პარტიათა როლის მკვეთრი შემცირება. პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული პოლიტიკური სპექტრი მეტისმეტი სიჭრელით გამოირჩევა – 1990 წლის არჩევნებში მონაწილეობდა 14 ბლოკი (34 ორგანიზაცია), 1992 წელს – 47 ორგანიზაცია, 1995 – 54 ორგანიზაცია. პარტიებისათვის დამახასიათებელია სწრაფვა სექტანტობისა და დაშლისაკენ. სახეგმა გარკვეული სოციალური ბაზის უქონლობა, გაერთიანება ქარიზმათა გარშემო, მყიფე სტრუქტურები. ფაქტიურად ყველა პოლიტიკური პარტიის (მათ შორის თვით კომუნისტური პარტიების) იდეოლოგიას ნაციონალიზმი წარმოადგენს. ქართული პარტიები ხშირად აგარებენ XIX-XX სს. მიჯნაზე არსებული ქართული პოლიტიკური გაერთიანებებისა თუ თანამედროვე დასავლური ორგანიზაციების სახელებს, თუმცა ფაქტიურად არა ჰგვანან არც ერთს და არც მეორეს.

ყოველივე ეს მეტად უიმედოს ხდის დღევანდელი პოლიტიკური პარტიების პერსპექტივებს. ფაქტიურად ერთადერთ პოლიტიკურ ძალას, რომელმაც შეინარჩუნა თავის სახე, სმპ წარმოადგენს. ეს ორგანიზაცია ფაქტიურად შეერწყა სახელმწიფო სტრუქტურებს და, შეიძლება ითქვას, საქართველოში პოსტსაბჭოური კომპარტიის როლს თამაშობს.

ყოველივე ზემოთქმული გვაძლევს რამდენიმე დასკვნის გაკეთების საშუალებას :

- „ზვიადისტური“ ხანის აქტივობის შემდეგ, 90-იან წლებში განვითარებული მოვლენების შედეგად, საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის დამახასიათებელია მოსახლეობის ფართო ფენების აპოლიტიკურობა, რაც გამოწვეულია მოსახლეობაში რწმენის დაკარგვით, რომ რომელიმე პოლიტიკური ძალა შეძლებს ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანას;
- დიდი ეკონომიური კრიზისი, რომლის დაძლევა ნელა ხდება, არ იძლევა მნიშვნელოვანი (საერთოეროვნული და ფინანსგეგმადი) პროგრამების განხორციელების საშუალებას (1995 წელს ბიუჯეტი შეადგენდა 190 მლნ. აშშ დოლარს, 1996 – 555 მლნ., ხოლო 1997 – 840 მლნ. ლარს);
- სახელმწიფო სტრუქტურათა, განსაკუთრებით ძალოვან სტრუქტურათა გაძლიერებისა და რაოდენობრივი მრდის ტენდენცია, რაც ბუნებრივია, კვლავ ბიუჯეტს აწევბა. ამავე დროს, სახელმწიფო მოხელეთა დაბალი შემოსავალი და გაურკვევლობა ხელსაყრელ საფუძველს უქმნის მათი მხრიდან ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებას და უპირველესად ყოვლისა, კორუფციას.

ორიოდე სიგყვა პერსპექტივებზე, უკვე აქედანაა ნათელი, რომ საქართველოში:

- ხანმოკლე რეფორმების ნაცვლად პროცესი ხანგრძლივად წარმართება;
- მთავრობის მხრიდან მოსახლეობის ისეთი მასობრივი მხარდაჭერის მოპოვება, როგორც 1989-1992 წლებში იყო, არარეალურია;
- ყოველივე ეს მეგად მყიფე ხასიათს ანიჭებს სახელმწიფო სტრუქტურებს და მათ საგარეო თუ საშინაო, ასევე პიროვნულ ფაქტორებზე – თუ ვინ იქნება პრეზიდენტის მემკვიდრე – დამოკიდებულად აქცევს.

როგორია გამოსავალი შექმნილი ვითარებიდან?

რა თქმა უნდა, არსებული რთული სიტუაციიდან გამოსვლისათვის მთელი რიგი ღონისძიებების განხორციელებაა საჭირო. პერმანენტულმა საგარეო თუ საშინაო მარცხმა მეტისმეტად შეარყია ახლად დამოუკიდებლობამოპოვებული სახელმწიფოს პოზიციები. უპირველესად ყოვლისა, გაუცხოების ხარისხი სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის მეტისმეტად გაიზარდა და შეიძლება ითქვას, საბჭოური პერიოდის სიტუაციასაც კი გადააჭარბა. ამიტომ მოსახლეობის ინტერესის გაღვიძება სახელმწიფო პოლიტიკის მიმართ და

საკუთარი პასუხისმგებლობის გაძლიერება უპირველეს ამოცანას წარმოადგენს.

მიუხედავად სახელმწიფო აპარატის მხრიდან გარკვეული მცდელობისა, მოსახლეობის გამააქტიურებელ უმთავრეს ძალას სწორედ არასამთავრობო სექტორი წარმოადგენს. აქ თავმოყრილია ქვეყნის ინტელექტუალური პოტენციალის მნიშვნელოვანი ნაწილი. პოლიტიკური პარტიებისაგან განსხვავებით, ეს ორგანიზაციები არ მიისწრაფიან ხელისუფლების ხელში აღებისაკენ, რაც საზოგადოების თვალში არ შეიძლება მათი ავტორიტეტის ამაღლებამე არ მუშაობდეს.

სწორედ მესამე სექტორმა, რა თქმა უნდა, პოლიტიკურ პარტიებთან, სახელმწიფო სტრუქტურებთან, და რაც მთავარია, საზოგადოებასთან მჭიდრო კონტაქტში უნდა აიღოს თავზე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ახალი ფენების ჩაბმის საკითხის გადაწყვეტა. ასეთ დროს ადგილობრივი ინიციატივების გამოვლენა და მათი ხელშეწყობა უმნიშვნელოვანეს ადგილს იკავებს.

როგორც ცნობილია, უახლოეს მომავალში უნდა ჩატარდეს ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნები. ადგილობრივი მმართველობის სტრუქტურები დღეისათვის სუსტად ფუნქციონირებენ, ხოლო თვითმმართველობა, როგორც ცნობილია, არ არსებობს. თუ დასავლურ გამოცდილებას გავიმიარებთ, მოქალაქეთა სახელმწიფო სტრუქტურებთან ურთიერთობის დაახლოებით 80% სწორედ ადგილობრივ დონეზე მოდის.

თუ როგორი იქნება ადგილობრივი მმართველობის სტრუქტურა, ეს გექნიკური საკითხია, მაგრამ ერთი უნდა ითქვას – ნებისმიერ დონეზე, სადაც არსებობს საკუთარი ბიუჯეტი, კონტროლის მიზნით აუცილებლად უნდა არსებობდეს წარმომადგენლობითი ორგანო.

და ბოლოს, კიდევ ერთხელ უნდა გაესვას საზი იმ გარემოებას, რომ სახელმწიფო სტრუქტურათა მუშაობისას, განსაკუთრებით ადგილობრივი მმართველობისა თუ თვითმმართველობის დონეზე, გადაამწყვეტი მნიშვნელობა მოსახლეობის ინფორმირებასა და მათი მართვის პროცესში ჩართვას უნდა მიენიჭოს.

რა უნდა გაკეთდეს ამ მიზნით ?

უპირველესად ყოვლისა, შეცვლილი უნდა იქნეს სახელმწიფო აპარატის ქცევის კოდექსი. თუ საკანონმდებლო ინიციატივა კანონმდებელ ორგანოთა პრეროგატივას წარმოადგენს, ქცევის კოდექსის ნორმათა შემუშავება სწორედ საზოგადოებრივი ამრის მეწოლის შედეგია.

ამრიგად, უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს საზოგადოებრივი აქტივობის ზრდა და სწორედ აქ არასამთავრობო სექტორს უდიდესი როლის თამაში შეუძლია. მასის უდიდესი ნაწილის ამორყულობის გამო სწორედ მათ უნდა ითამაშონ გადაამწყვეტი როლი.

ეს მით უფრო მნიშვნელოვანია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ სიტუაცია სახელმწიფო აპარატში საკმაოდ გაურკვეველობით ხასიათდება. რეგიონები, როგორც წესი, ტრადიციის გავლენით ელოდებიან, რომ არსებულ პრობლემებს მთლიანად ცენტრი გადაწყვეტს. თუმცა არსებობს ადგილობრივი მმართველობისათვის გარკვეული ლეგიტიმურობის მინიჭების ცდებიც.

თავისთავად არჩევნებში მონაწილეობა ბევრს ნიშნავს. მიუხედავად იმისა, როგორი საარჩევნო სისტემაა გაბატონებული ქვეყანაში. დღეისათვის არსებულ ორ საარჩევნო მეთოდს – მაჟორიტარულსა და პროპორციულს გააჩნია თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

პროპორციული სისტემა – აძლიერებს პარტიის როლს, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კონსენსუსს და პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, მაგრამ არჩევნების შედეგები ადგილებზე ძნელად გრანსფორმირდება, მცირდება ანგარიშვალდებულება ცალკეული ამომრჩევლის წინაშე, ნელდება გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესი.

მაჟორიტარული სისტემა – იძლევა არჩევნების ნათელ შედეგებს. იზრდება ცალკეული დეპუტატის ანგარიშვალდებულება, ჩქარდება გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესი, მცირდება ქარიზმაზე დაფუძნებული პარტიის როლი, მაგრამ აქ ყურადღება მარტო ცალკეულ კანდიდატებზე მახვილდება, იზრდება ბიუროკრატიის როლი, იზღუდება ინტერესთა სფერო.

მაგრამ ორივე შემთხვევაში საზოგადოების ფართო ფენების ჩაბმა იდეალურია ცალკეულ მოსაზრებათა რეკლამისათვის. ხალხს ეძლევა საშუალება გამოთქვას თავისი მოსაზრება ამა თუ იმ მტკივნეული პრობლემის გარშემო.

ხალხთან ხშირი შეხვედრები საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ ხალხის განწყობა (თუნდაც არასწორი), ამასთან ყოველთვის არის შესაძლებლობა, დავეყრდნოთ ხალხის ნებას და ამით გავამართლოთ წარმოებული პოლიტიკა.

არსებობს საზოგადოებასთან მუშაობის გაფართოების ხუთი ძირითადი მიმეზი :

- შეხვედრებზე ორგანიზაცია იმტკიცებს ხალხის მხარდაჭერას;
- ადამიანებს მოსწონთ, როცა ამრს ეკითხებიან და დადებითად განეწყობიან ამა თუ იმ იდეის მიმართ;
- იქმნება წარმოდგენა, რომ ორგანიზაციამ, რომელიც ასეთ პოლიტიკას ატარებს, „იცის თავის საქმე“;
- იქმნება საზოგადოებრივი კონგრულის მექანიზმი;
- პერსპექტივაში ხდება ორგანიზაციებში ახალი კადრების მოზიდვა.

განსაკუთრებით მომგებიანია საჯაროობა ადგილობრივი ბიუჯეტის განხილვისას და მხარის (ქალაქის, თემის, სოფლის) განვითარების პრექტის შედგენისას. ამ შემთხვევაში ადამიანები წინასწარ ეჩვევიან მოსალოდნელ ცვლილებებს. ამასთან მათ შეიძლება მოგვეცნოს ისეთი რჩევებიც, რაზეც ჩვენ არ გვიფიქრია.

არსებობს საზოგადოებასთან მუშაობის ორი აპრობირებული საშუალება – საჯარო მოსმენები და სამოქალაქო კომიტეტები.

საჯარო მოსმენა ან განხილვა უნდა მოეწყოს იოლად მისადგომ ადგილებში, სასურველია სამუშაო დროის მერე, აუცილებელია საზოგადოების წინასწარ ინფორმირება, რადგან ეს წინასწარ განაწყობს ხალხს პრობლემის გადაჭრის გზების ძიებისადმი. აქ მთავარია არა დამსწრეთა ოდენობა, არამედ საზოგადოებისათვის იმ ამრის მიწოდება, რომ ასეთი რამ ხდება.

მაგრამ ეს შეხვედრები ვერ იქნება პერმანენტული. შეზღუდული შეხვედრის დროსაც, როგორც წესი, იდეალურია შეკრება, რომელიც მაქსიმუმ 1,5-2 საათს გრძელდება. იდეების გენერირებისათვის კი იდეალურია სამოქალაქო კომიტეტების სისტემა, რომელიც წარმოადგენს მოსახლეობის აქტივობის მთავარ გამოსატყულებას და ფაქტიურად ინიციატივებიანი ადამიანების მუდმივმოქმედ ორგანოს.

არასამთავრობო ორგანიზაცია ამით ახდენს იმ იდეის ან პოლიტიკური ძალის პოპულარიზაციას, რომელიც სურს, რომ ხელისუფლებაში მოიყვანოს. ამასთან იქმნება საზოგადოებრივი კონტროლის მუდმივი მექანიზმები და აქტიურდება საზოგადოებრივი ამრის შექმნა. ეს კი, თავის მხრივ, აიძულებს ხელისუფლებას, რეალურად იფიქროს ამა თუ იმ სოციალური ფენის ინტერესების ცხოვრებაში გატარებაზე.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას შემდეგი:

არასამთავრობო სექტორს პოლიტიკური პარტიებისათვის შეუძლია საზოგადოების მხარდაჭერის მოპოვება, ხოლო პოლიტიკურ პარტიებს მესამე სექტორისა და საერთოდ საზოგადოებისათვის ხელსაყრელი პოლიტიკის გატარება.

დ ი ს კ უ ს ი ა

დ. დავითაშვილი (*სოციალისტური პარტია*): სასიამოვნოა, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები გვეგმავენ და ახორციელებენ ამდგვარ ღონისძიებებს. მე წარმოვადგენ ორ ორგანიზაციას, ვარ ცენ-

ტრალური საარჩევნო კომიტეტის წევრი ხუთი წლის მუშაობის გამოცდილებით და სოციალისტური პარტიის საპარლამენტო მდივანი.

რამდენიმე სიტყვით მინდა შევეხო აქ გამოთქმულ მოსაზრებებს. საარჩევნო კამპანია იმდენად დაძაბული და შრომატევადი პროცედურაა, რომ ჩემი აზრით, წინა არჩევნებზე ცსკ-მ ძირითადად შეასრულა თავისი ფუნქციები. მთელი არჩევნების მანძილზე, როგორც ცსკ-ს წევრი, მიმაგრებული ვიყავი ტელევიზიაზე. კანონიდან გამომდინარე, შეიქმნა გრაფიკი, რომლის მიხედვითაც ყოველ პოლიტიკურ ორგანიზაციას ერთნაირი დრო გამოეყო, არცერთი წუთი უფასო დამატებითი ეთერისა არცერთ პოლიტიკურ პარტიას არ ჰქონია.

კანონმდებლებისა და ცსკ-ს ურთიერთობის შესახებ მინდა უკმაყოფილებით აღვნიშნო, რომ ისე მიმდინარეობს მუშაობა არჩევნების შესახებ კანონებზე, რომ არ არსებობს არავითარი პარტნიორობა ამ ორგანოებს შორის. ამჟამად მიდის ნამდვილი ძალადობა, რათა პარლამენტის არჩევნების კანონში მთლიანად შეიცვალოს კომისიების დაკომპლექტების წესი. ახალი წესი ფაქტიურად ხელისუფლების დიქტატის ქვეშ მოაქცევს მთელ საარჩევნო პროცესს. ეს ცსკ-ს იმ ჯანსაღი და გამოცდილი ნაწილის აზრია, რომელიც არჩევნებზე წლების განმავლობაში მუშაობდა. ყველამ კარგად ვიცით, როგორ დანიშნა პარლამენტმა ცსკ-ში შვიდი წევრი. არჩევის კრიტერიუმში პროფესიონალიზმი კი არ იყო, არამედ ის, თუ რომელ პოლიტიკურ ძალას მიეკუთვნებოდა კომისიის მომავალი წევრი.

რა თქმა უნდა, საარჩევნო კანონში ცვლილებები შესაგანია, ზოგიერთი მუხლი კონსტიტუციასთან შესაბამისობაშია მოსაყვანი. მაგრამ ეს უნდა გაკეთდეს არა მალულად, არამედ ღიად და ცსკ-საც უნდა ჰქონდეს აზრი. არა მგონია, რომ რომელიმე დეპუტატს საარჩევნო მუშაობის მეტი გამოცდილება აქვს და უკეთ იცნობს ამ სფეროს, ვიდრე ცსკ-ს წევრი.

წინა გამომსვლელმა ბრძანა, რომ ამჟამად არსებული პარტიებიდან მხოლოდ ერთ პარტიას აქვს მომავალი. მე ამას ვერ დავეთანხმები. სწორედ დასახელებულ პარტიას არა აქვს პერსპექტივა, ამას უახლოესი მომავალი გვაჩვენებს. ასევე გამოითქვა აზრი, საქართველოში არსებული პარტიები მხოლოდ ერთი პიროვნების პარტიებად აღიქმებაო. მაგალითად, სოციალისტური პარტიის ვახტანგ რჩეულიშვილის პარტიად დასახელება არ არის სწორი. ჩვენი პარტია მრავალრიცხოვანია, კიდევ უფრო ფართოვდება და მოქალაქეები შემოდიან არა იმიტომ, რომ ეს ვახტანგ რჩეულიშვილის პარტიაა, არამედ მასში ნამდვილი ევროპული ყაიდის პარტიას ხედავენ.

გიორგი იაკობაშვილი: ტრადიციონალისტთა კავშირის აზრით, გამგებლები და ყველა ქალაქის მერი, მათ შორის თბილისისა არჩეული უნდა იყოს. ჩვენ ვთხოვეთ ცსკ-ს, მოეცა უფლება შეგვეკრიბა 200 ათასი ხელმოწერა, რათა შემდეგ მიგვემართა მოსახლეობისათვის სარეფერენდუმო შეკითხვით. ცსკ-მ ფარული კენჭისყრით უარყოფითი გადაწყვეტილება მიიღო. შემდეგ მით უფრო გასაკვირია, უმუნაესმა სასამართლომაც უარი გვითხრა. უცნაურია, რომ თუმცაღა უმუნაეს სასამართლოში მოსარჩლევ და მოპასუხეც, (ცსკ-ს იურიდიული განყოფილების უფროსი), ერთი აზრისა იყვნენ, რომ ტრადიციონალისტებს უნდა მიეცეს რეფერენდუმის ჩატარების უფლება, სასამართლომ საპარისპირო გადაწყვეტილება გამოიტანა. პროცესის შემდეგ, როცა გაოცებულებმა მოსამართლეს ვკითხეთ, რატომ მიიღო ასეთი გადაწყვეტილება, გვიპასუხა რა ექნა, ოჯახი მყავს, შვილიშვილები უნდა გავზარდო.

ამ მაგალითით ხაზი მინდა გავუსვა იმ ფაქტს, რომ ქვეყანაში შეიძლება ითქვას, არ არსებობს სასამართლო ხელისუფლება, და დაგამატებთ იმასაც, რომ არც ადგილობრივი თვითმმართველობა არსებობს. აქედან გამომდინარე, თუ საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი, რომლის მიხედვითაც საარჩევნო კომისიების კომპლექტაციაში მონაწილეობას არ მიიღებენ პოლიტიკური პარტიები, ჩემი აზრით, ეს იქნება ბოლო რგოლი, რომელიც შეავსებს იმ ჯაჭვს, რასაც მომავალი უკანონო არჩევნების დაკანონება ჰქვია.

თემა IV რეკომენდაციები საარჩევნო კანონმდებლობაში მიზანშეწონილი ცვლილებების შესახებ

პაბტანაზ ხმალაძე
კონსტიტუციის დაცვის ლიგა

როდესაც რეკომენდაციებზე ვიწყებთ ფიქრს, მნიშვნელოვანია რა საკითხს ვეხებით. ნებისმიერი კანონპროექტის განხილვისას ყოველთვის შეიძლება გარკვეული რეკომენდაციები გაკეთდეს გამომდინარე საგნიდან და გამომდინარე წმინდა ფორმალური ლოგიკიდან. როგორ უნდა ავაგოთ კანონი, რომ მან სასურველი შედეგი მოგვცეს, ბუნებრივია ეს არის ქვეყნის საშინაო პოლიტიკის განმსაზღვრელი, მოცემული დარგის, მოცემული სფეროს, მოცემული მიმართულების განვითარების მაჩვენებელი, მაგრამ ეს არ არის პოლიტიკური საკითხი. მაგრამ როდესაც საარჩევნო კანონებთან გვაქვს საქმე, სრულიად სხვა ასპექტი გამოდის წინა პლანზე. არჩევნები არის ის, რისი მეშვეობითაც იქმნება ქვეყნის ხელისუფლება. ამ დროს ყველაზე მნიშვნელოვანია სამოგალოებრივი შეთანხმების მიღწევა. წინააღმდეგ შემთხვევაში კანონიერად მიღებული კანონით არჩეული ორგანოებისადმი ნდობა არ იქნება ისეთი, როგორც უნდა იყოს. ყოველთვის გაჩნდებიან ჯგუფები, რომლებიც იტყვიან, რომ ეს ორგანოები არაობიექტურად იქნენ არჩეული და არ გამოხატავენ მოსახლეობის უმრავლესობის ნებას.

რა საკითხებზე უნდა არსებობდეს შეთანხმება? ვის შორის უნდა იყოს ეს შეთანხმება? თვითონ საარჩევნო პროცედურაში რა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი? პირველ რიგში **საარჩევნო სისტემა**, როგორც ასეთი. სხვადასხვაგვარი საარჩევნო სისტემები არსებობს: პროპორციული თუ მაჟორიტარული, თავისი უამრავი სახესხვაობებით. სხვადასხვა ვერსია სხვადასხვა შედეგებს იძლევა: მკვეთრად პოლარიზებულს, ნაკლებად პოლარიზებულს, გასაშოალეულს. არის საარჩევნო სისტემები, რომლებიც უზრუნველყოფენ იმას, რომ უმცირესობის ინტერესები იქნეს დაცული. დღეს ხშირად მოისმენთ ამრს, რომ პარლამენტი ამომრჩეველთა ძალიან მცირე ნაწილის, 38% მიერ არის ფორმირებული, ე. ი. გამოხატავს მხოლოდ 38%-ის ინტერესებს. მაგრამ როცა ამდენი საარჩევნო სუბიექტების მონაწილეობა იყო მოსალოდნელი, ამდგვარი შედეგი ხომ თავიდანვე ნათელი იყო.

ასე რომ, იმთავითვე შეთანხმება უნდა არსებობდეს იმაზე, თუ როგორ საარჩევნო სისტემას ავირჩევთ.

შეთანხმება უნდა არსებობდეს აგრეთვე იმის თაობაზე თუ როგორი იქნება არჩევნების ჩამტარებელი ორგანოს – **საარჩევნო კომისიების სისტემა**. ვინაიდან არჩევნების შედეგი უნდა იყოს, როგორც ხელისუფლების ორგანოს ფორმირება, ისე ამ შედეგის მიმართ ნდობა, რაც აუცილებელია, იმავე ხელისუფლების ორგანოს სტაბილურობისათვის, იმისათვის, რომ მას შეეძლოს თქვას, მე გამოვხატავ ხალხის ნებას.

მე მინდა გაგახსენოთ 1990 წელი, როდესაც პირველად იქნა მიღებული მრავალპარტიული არჩევნების კანონი. დაპირისპირებულობის ხარისხი იმ დროის ხელისუფლებასა და ხელისუფლების მოწინააღმდეგე პოლიტიკურ პარტიებს შორის ძალიან დიდი იყო, მაგრამ იყო იმის გაგებაც, რომ აუცილებელია შეთანხმების მიღწევა და თუ არჩევნები შეთანხმების მიუღწევლად ჩატარდა, იმდენად დიდი იქნება არჩეული ორგანოსადმი საზოგადოების უნდობლობა და დაპირისპირება, ხელისუფლება ვერ დაასაბუთებს, რომ არჩევნები კარგად ჩატარდა. ორივე მხარისათვის ერთი რამე იყო ნათელი: სათქმელი არ უნდა ჰქონოდა არცერთ მხარეს, რომ რომელიმე ძალისმიერი მეთოდებით, არაკანონიერად იგლო ხელისუფლება ხელში. ამისათვის საკმარისი გახდა ოპოზიციონერების მონაწილეობა საარჩევნო პროცესში, ამ საარჩევნო პროცესის წარმართვასა და კონტროლში. ანუ დაპირისპირება შენობა - ქუჩა, მთლიანად შენობაში იქნა გადატანილი. აი, ეს იყო ის იდეა, რომელიც საფუძვლად დაედო საარჩევნო კომისიების ფორმირებას. სხვათაშორის, 1920 წელს, როდესაც ჩატარდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები, საარჩევნო კომისიები ზუსტად ამ პრინციპით იყო შემდგარი. უნდა ვაღიარო, რომ როცა ჩვენ კომისიების ფორმირების მსგავსი წესი შევიმუშავეთ, მაშინ ამ ფაქტს არ ვიცნობდით. მაშინაც ხომ თავიდან იქმნებოდა ყველაფერი, იყვნენ სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიები. ყველაზე დიდი გავლენის მქონე სოციალ-დემოკრატიებს შეეძლოთ ერთპარტიული კომისიების შექმნა, მაგრამ სწორედ იმ მოსაზრების გამო, რომ ნდობის ფაქტორი გაზრდილიყო, გააღეს საარჩევნო კომისიები და ყველამ თანაბრად დანიშნა თავისი წარმომადგენლები. საარჩევნო კანონზე მუშაობისას ჩვენ საკუთარ ისტორიას კარგად არ ვიცნობდით, მაშინ ცენტრალური ევროპის პოსტსოციალისტური ქვეყნებში საარჩევნო კომისიების ფორმირების წესი ავიღეთ მაგალითად.

კომისიის ფორმირების ის წესი, რომელსაც პარლამენტის საპროცედურო საკითხთა კომიტეტი გვთავაზობს, ძველი დემოკრატიის ქვეყნებში კარგად მოქმედებს. ზოგ ქვეყანაში არჩევნებს შინაგან საქმეთა სამინისტრო ატარებს, მაგრამ ეს სამინისტრო იქ, ჩვენგან

განსხვავებით, პოლიცია კი არ არის, არამედ სამოქალაქო ორგანოა და მასში შედიან მუნიციპალიტეტები, სახანძრო, სამოქალაქო თავდაცვა, სასწრაფო დახმარების ორგანიზება, პოლიცია კი მხოლოდ ერთი შემადგენელი კომპონენტია. ზოგ ქვეყანაში იუსტიციის სამინისტრო ატარებს არჩევნებს, ზოგან კოორდინაციისათვის ცენტრალური საარჩევნო ორგანო კი იქმნება, მაგრამ არჩევნებს მუნიციპალიტეტები ატარებენ. ჩემის აზრით, საქართველოში ჯერჯერობით ამ მოდელის პირდაპირი გადმოღება არ შეიძლება. განსხვავებით იმ ქვეყნებისგან, სადაც მუნიციპალიტეტები ჭეშმარიტად თვითმმართველობის ორგანოებს წარმოადგენენ, სადაც იუსტიციისათუ შინაგან საქმეთა სამინისტროები ისეა აგებული, რომ არჩევნების შემდეგ იცვლება მათი მხოლოდ პოლიტიკური ხელმძღვანელობა, მაგრამ უცვლელი რჩება მთელი მოხელეთა აპარატი, რომელმაც თუ თავის საქმიანობას პოლიტიკური ელფერი მისცა ბევრ რამეს დებს სასწორზე: სამუშაო აღვიღს, პენსიას, აღარაფერი რომ არა ვთქვათ მის ცნობიერებაზე, იმაზე რომ უკანონო ქმედება მის მორალურ პრინციპებს ეწინააღმდეგება. ჩვენთან, სამწუხაროდ, ასეთი მდგომარეობა არ არის. ჩვენ არა გვაქვს თვითმმართველობა, ერთადერთი არჩეული ორგანოა პარლამენტი. ასეთ შემთხვევაში განა შეიძლება არჩევნების ჩატარება, ვთქვათ ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებს დავავალოთ? რასაკვირველია არა! ისინი ობიექტურნი ვერ იქნებიან, წინა არჩევნებიდან უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება.

დავუშვათ ცსკ შეექმნით იმ პრინციპით, რომელსაც საპროცედურო საკითხთა კომიტეტი გვთავაზობს: წევრების ნაწილს პრეზიდენტი დანიშნავს, ნაწილს პარლამენტი, მაგრამ პარლამენტის უმრავლესობა ხომ პრეზიდენტის მომხრეა, გამოვა რომ ყველა წევრს ერთი გუნდი დანიშნავს და კომისიაც მისი უსიგყვო და სრული მხარდამჭერი იქნება. ამგვარად ფორმირებული კომისიის წევრებად იდეალური ადამიანებიც რომ დაინიშნონ, რომლებიც მხოლოდ კანონის მოთხოვნათა დაცვით მოქმედებენ და პოლიტიკური მოსაზრებებით არ ხელმძღვანელობენ, სხვა პოლიტიკური პარტიების მხრიდან ამ კომისიას ნღობა მაინც არ ექნება.

მართალია, ის წესი, რომელიც დღეს მოქმედებს, არ არის უნაკლო, მაგრამ მან კარგად იმუშავა 1990 და 1991 წლებში. 1992 და 1995 წლების არჩევნებში ცსკ-ს მხრიდან იმაგა არასწორმა გადაწყვეტილებებმა, გამოინახა ცსკ-ში და შესაბამისად საოლქო კომისიებში ერთი კუთვნილი ხმის ნაცვლად მეტი ხმების მოპოვების მექანიზმები. მაგრამ კონგრმექანიზმებს შეიძლება კონგრკონგრმექანიზმები დაეუპირისპიროთ.

ჩემი რეკომენდაციაა – მოიძებნოს შეთახმება. ამაზე დღევანდელი ხელისუფლებაც კარგად უნდა დაფიქრდეს. ჩვენ გვინდა, ყველა-

ფერი გადაწყდეს კანონის შესაბამისად, ოღონდ, შეთანხმების საფუძველზე. პოლიტიკური პარტია, რომელიც უარს იცხვის ამ შეთანხმებაში მონაწილეობაზე, ბევრს დაკარგავს.

რაც შეეხება კომისიების უფლებამოსილების საკითხს. სამწუხაროდ კოლეგიალური აზრი ყოველთვის სწორი არ არის. ჩვენ უახლოეს წარსულში იყო არაერთი შემთხვევა, როდესაც კოლეგიალური ორგანოები, პარლამენტი თუ სხვა, იღებდნენ არასწორ, მათ შორის უკანონო გადაწყვეტილებებსაც. მაგალითად, ცსკ-მ ცნო არჩეული დეპუტატის უფლებამოსილება, მაგრამ პარლამენტმა კენჭისყრით არ დაამტკიცა და არც არავის უთქვამს, რა დარღვევის გამო. ამიგომ პრინციპში, ისეთი საკითხები, რომლებიც ერთნიშვნელოვნად და ცალსახად არის განსაზღვრული, ის ალბათ ავტომატურად უნდა იქნეს მიღებული და არ უნდა წყდებოდეს კენჭისყრით.

ამ კუთხით კარგად უნდა გადაისინჯოს საარჩევნო კანონი, ერთის მხრივ, გამოიყოს საკითხები, რომელთა გადაწყვეტასაც სჭირდება კენჭისყრა და მეორეს მხრივ, საკითხები, რომლებიც ავტომატურად გადაწყდება. როგორც კი შეიქმნება ავტომატურად გადასაჭრელ საკითხთა სფერო, მაშინვე გაჩნდება კონკრეტული შემსრულებელი, ანუ მოხდება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია.

საარჩევნო კანონმა უნდა განსაზღვროს ცსკ-ში შემოსული საჩივრების სავალდებულო განხილვის წესი. საჩივარი აუცილებლად უნდა მოწმდებოდეს, ამას კომისიის გადაწყვეტილება არ უნდა სჭირდებოდეს. არჩევნების დროს ბევრი სხვადასხვა გიპის საჩივარი გვხვდება და თუ საარჩევნო კომისიამ ყველა მათგანი ერთობლივად განიხილა, ელემენტარულად არ მოესწრება. ამიგომ კომისია სწორედ იმას უნდა სწვევდეს, თუ როგორ, რა პროცედურით და ვის მიერ შემოწმდეს კონკრეტული საჩივარი.

რაც შეეხება პოლიტიკური პარტიების დაფინანსების საკითხს. არჩევნების დროს სახელმწიფოს მიერ პოლიტიკური პარტიების დაფინანსება ბევრ ქვეყანაში არის მიღებული. პარტიას სხვა სახსრებიც რომ არ ჰქონდეს, ფინანსურმა დახმარებამ მინიმალურ დონეზე მაინც უნდა უზრუნველყოს არჩევნებში მონაწილეობა. დაფინანსების საკითხი ჩვენთანაც მოსაგვარებელია. სახელმწიფო პარტიებს ყოველთვის ქონდა როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი დაფინანსება. არაპირდაპირი დაფინანსების სახეებია, მაგალითად, სახელმწიფო ტელეფონებისა და მანქანების გამოყენება. ასეთ დარღვევები აუცილებლად მოხდება, ამიგომ ამის კომპენსაციისათვის, პარტიებისათვის სახელმწიფო დაფინანსების გამოყოფა აუცილებელია.

ვადების განსაზღვრის საკითხს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. კარგად უნდა განისაზღვროს საარჩევნო პროცესის ყველა საფეხურის ვადა. ვთქვათ, როგორი უნდა იყოს სასამართლოში საჩივრის

განხილვისთვის განსაზღვრული დრო? სანამ დაიწყება ახალი საარჩევნო პროცედურა, მანამ უნდა მოესწროს ყველაფრის გაკეთება, რომ არ აღმოჩნდეს არჩევნების სუბიექტი, ასე ვთქვათ, უფლებაშეღებულად. თუ ეს ვალა გავიდა, მოვლენებს უკან ვეღარ დააბრუნებ.

პაატა გურგენიძე: რაც შეეხება საკანონმდებლო რეკომენდაციებს, ამ თემაზე საუბარი მინდობდა დამეწყო კონსტიტუციური კანონის მიმართ სხვა კანონების სუბორდინაციის პრობლემით.

გვაქვს კონსტიტუციური კანონი პარლამენტის არჩევნების შესახებ, რომელშიც მოცემულია (ან უნდა იყოს მოცემული) საყოველთაო საარჩევნო უფლების ძირითადი გარანტიები. ბუნებრივია, რომ ეს იქნება ყველა სხვა საარჩევნო კანონი, ეს იქნება ავტონომიური რესპუბლიკების თუ ადგილობრივი თვითმმართველობისათვის, კანონმდებლები ითვალისწინებენ კონსტიტუციური კანონის სულისკვეთებას. მიუხედავად ამისა, გასული საპარლამენტო არჩევნებისას იყო ერთი შემთხვევა, რომელიც ნათელყოფს თუ რა პრობლემაზე ვსაუბრობთ. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში არ იყვნენ დამკვირვებლები „სამართლიანი არჩევნების“ დამკვირვებლები. ამ ხელისშეშლის ახსნა აჭარის კომპეტენტური ორგანოების მხრიდან მდგომარეობდა იმაში, რომ რესპუბლიკის საარჩევნო კანონმდებლობაში არ ფიგურირებდა პუნქტი საერთაშორისო დამკვირვებლების შესახებ. რამდენადაც საერთაშორისო დამკვირვებლების დამკვება საარჩევნო უფლების ძირითადი გარანტიაა, უნდა იყოს მექანიზმი, რომელიც ამ ძირითადი გარანტიების მოხვედრას უზრუნველყოფდა კონსტიტუციური კანონიდან ყველა სხვა კანონში. როგორც ჩანს, ამ გიჟის პრობლემას რუსეთის ფედერაციის კანონმდებლებიც წააწყდნენ, რის შედეგადაც მიღებულ იქნა ცალკე კანონი „საარჩევნო უფლებათა ძირითადი გარანტიების შესახებ“. ჩვენი რეკომენდაცია მდგომარეობს იმაში, რომ იქნებ პარლამენტის არჩევნების შესახებ კონსტიტუციურ კანონში ცალკე თავად გამოიყოს საარჩევნო უფლების ყველა ძირითადი გარანტია და იქვე იქნეს მითითებული ამ თავის სავალდებულოდ ფიგურირების შესახებ ყველა სხვა კანონში.

ჩვენი შემდგომი საკანონმდებლო რეკომენდაციები ეხება ძირითადად საარჩევნო კომისიების ფორმირების წესს და მათ ფუნქციებს.

ბუნებრივად მიგვაჩნია, რომ სამართლებრივი სახელმწიფოს მშენებლობის წინსვლის პროცესში, საარჩევნო კომისიებმა განიცადონ რეფორმა, რომელიც გადააქცევდა მათ აღმასრულებელი ხელისუფლების კლასიკურ ორგანოდ. მაგრამა ამ რეფორმირების პროცესში არ უნდა დაიკარგოს ის უპირატესობები, რომლებიც მოაქვს კომისიების ფორმირების დღევანდელ წესს, არჩევნების შედეგების სამართლიანობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

ამ მიზნის მისაღწევად მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია რეფორმის ეტაპობრივი განხორციელება.

მიზანშეწონილი იქნებოდა, პირველ რიგში, საარჩევნო კომისიებისაგან სასამართლო ფუნქციის გამოცალკეება, რომელიც ალბათ უნდა გადაეცეს სასამართლოების სისტემას.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ღღევანდელი კომისიების წევრებზე თანამდებობრივი დანაშაულისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მთელი მოცულობით განვრცობა.

მნიშვნელოვანია, რომ რეფორმის ამ ეტაპის განხორციელების შემდეგ დაველოდოთ საზოგადოებრივი აზრის შეფასებას იმის შესახებ, გაიზარდა თუ არა საარჩევნო დარღვევების საწინააღმდეგო მექანიზმების (პრევენტიული იქნება ეს თუ რესტიტუციული) ქმედითობა. მხოლოდ ამ კითხვაზე ნათლად გამოხატული დადებითი პასუხის შემდეგ იქნებოდა მიზანშეწონილი საარჩევნო კომისიების ფორმირების წესის შეცვლა და მათი ტრანსფორმირება აღმასრულებელ ხელისუფლებად.

**სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრის მიერ
შემუშავებული რეკომენდაციები, საარჩევნო კანონში
მიზანშეწონილი ცვლილებების შესახებ:**

1. უნდა გაიზარდოს არჩევნების მომზადებისა და ჩატარებისათვის გამოყოფილი დრო.
2. არჩევნების დანიშვნის დღიდან, განსაკუთრებული შემთხვევების გარდა, აიკრძალოს საარჩევნო კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა.
3. ამომრჩეველთა სიები საყოველთაო გაცნობისათვის საარჩევნო უბანში გამოიკრას მინიმუმ 30 დღით ადრე. (34 მუხლი. 1 პუნქტი)
4. ამომრჩეველთა სიაში დაშვებული უზუსტობის სასამართლოში გასაჩივრება შესაძლებელი უნდა იყოს არჩევნების დღის ჩათვლით. (34.3)
5. ამომრჩეველთა სიის ერთი ეგზემპლარი უნდა ინახებოდეს ოლქში, ხოლო მეორე ცსკ-ში.
6. უნდა დაიხვეწოს ამომრჩეველთა სიების შედგენის წესი. ამ მიზნით შესაძლებელია ამომრჩეველთა წინასწარი რეგისტრაციის ორგანიზება.
7. არჩევნებში მონაწილე პარტიების, საარჩევნო ბლოკების და საარჩევნო ოლქში წარდგენილი დეპუტატობის კანდიდატის რეგისტრაციის გაუქმება მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივა უნდა იყოს.
8. არ უნდა არსებობდეს პარტიული სიის რაოდენობრივი შეზღუდვა.
9. ხელმოწერების შეგროვება სავალდებულო უნდა იყოს არჩევნებში მონაწილე ყველა პარტიისათვის.
10. ხელმოწერების შეგროვების პარალელურად უნდა არსებობდეს გირაოს ინსტიტუტი. იმ შემთხვევაში, თუ პარტია ან კანდიდატი გადალახავს გარკვეულ ბარიერს, მას ეს თანხა უკან დაუბრუნდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში თანხა ბიუჯეტში ჩაირიცხება.
11. არჩევნებში მონაწილე ყველა პარტიისათვის, ბლოკისათვის, ოლქში წარდგენილი დეპუტატობის კანდიდატისათვის საარჩევნო კამპანია უნდა დაიწყოს ერთ დღეს, მიუხედავად იმისა, თუ ვინ როლის გაივლის რეგისტრაციას.
12. კანონში მკაფიოდ უნდა ჩამოყალიბდეს აგიტაციის ფორმები. არჩევნების პერიოდში საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე აგიტაციის ერთიანი წესი უნდა მოქმედებდეს.

13. უნდა გაუქმდეს 48 მუხლის 4-ე პუნქტის მოთხოვნა, რომელიც კრძალავს არჩევნებამდე ბოლო თოთხმეტი დღის განმავლობაში სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგების გამოქვეყნებას.
14. სახელმწიფოს ოფიციალურ პირებს უნდა ეკრძალებოდეთ საარჩევნო კამპანიაში მონაწილეობა.
15. კანონმა უნდა დაავალდებულოს სახელმწიფო, რომ მან არჩევნებში მონაწილე სუბიექტებს გამოუყოს თანხა საარჩევნო კამპანიისათვის.
16. კანონში მითითებული უნდა იყოს, რომ დაუშვებელია სახელმწიფო ხარჯზე, გარდა მის მიერ გამოყოფილი თანხისა, საარჩევნო კამპანიის ჩატარება.
17. კანონში მკაფიოდ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, თუ რა იგულისხმება ოფიციალურ ინფორმაციაში.
18. საარჩევნო უბნები და ოლქები უნდა განთავსდეს ისეთ შენობებში, რომლებიც არ არიან პარტიებისა და ბლოკების, აგრეთვე სახელმწიფო და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების სარგებლობაში.
19. ხმის მიცემის საიდუმლოების უზრუნველსაყოფად უნდა განისაზღვროს სარეგისტრაციო მაგიდებისა და კაბინების რაოდენობა.
20. კენჭისყრის პროცესი ერთიან სივრცეში უნდა წარიმართოს, რათა დამკვირვებლების საშუალება ჰქონდეთ სრულფასოვნად უმეთვალყურეო ხმის მიცემის მიმდინარეობას.
21. უნდა განისაზღვროს თუ რა შემთხვევაში შეუძლია თავმჯდომარეს პოლიციელის მოწვევა.
22. პარტიებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების დამკვირვებლებისათვის არ უნდა იყოს აუცილებელი საარჩევნო უბნებში წინასწარი რეგისტრაცია.
23. კანონი უნდა ავალდებულებდეს კომისიას შედეგების შეჯამებისთანავე გადასცეს ოქმი დამკვირვებლებს. ხოლო ოქმის ერთი ეგზემპლარი გამოაკრას უბანში.
24. სისხლის სამართლის, სისხლის სამართლის პროცესულ და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსებში აუცილებელია შეტანილ იქნას შესაბამისი ცვლილებები და დამატებები, რომლებიც განსაზღვრავენ პასუხისმგებლობის ზომას ყოველი კონკრეტული დარღვევისათვის.
25. კანონმა დააწესოს ცსკ-ს მიერ საარჩევნო უბნების შერჩევითი სავალდებულო შემოწმება.
26. არჩევნებთან დაკავშირებული ყველა ღოკუმენტაცია განსაზღვრული ვადით უნდა ინახებოდეს ცსკ-სთან არსებულ სპეციალურ არქივში. ამასთან ყველა დაინტერესებულ პირს კანონით გარანტირებული უნდა ჰქონდეს მისი გაცნობის უფლება.
27. უნდა დაიხვეწოს ბიულეტენების აღრიცხვის წესი.

28. ხმის მიცემის დამთავრებისთანავე ამომრჩეველთა სია უნდა დაილუქოს და ცარიელი ადგილები გადაიხაზოს.
29. ამომრჩეველთა სიაში აუცილებელი უნდა იყოს ამომრჩეველთა პირადობის მოწმობების დაფიქსირება.
30. სასურველია ამომრჩევლის ბეჭდის შემოღება, რომელსაც ამომრჩეველი დაუსვამს მისთვის სასურველ კანდიდატს.
31. ერთი და იმავე პირის მიერ ორჯერ ხმის მიცემის თავიდან აცილების მიზნით, სასურველია ამომრჩევლის დანიშვნა სპეციალური მელნით.
32. ოქმში აუცილებელი უნდა იყოს ციფრობრივი მონაცემების სიგეიერი ჩაწერაც, როგორც ფინანსური დოკუმენტების შევსებისას.
33. პუნქტობრივად უნდა განისაზღვროს საარჩევნო უბნებში კენჭისყრის შედეგების გაუქმების პირობები.
34. კანონი უნდა იძლეოდეს საშუალებას, პარტიამ თვითონ განსაზღვროს, სად შეიტანოს საჩივარი, საარჩევნო კომისიაში თუ პირდაპირ სასამართლოში.
35. ხმების დათვლა სასურველია მოხდეს საოლქო კომისიებში.
36. სასურველია არჩევნების ძირითადი პრინციპების განმსაზღვრელი კანონის შემუშავება, რომელსაც სხვა ყველა დანარჩენი საარჩევნო კანონი უნდა შეესაბამებოდეს.

The conference held on the subject: **Basic Guarantees for Electoral Rights of Citizens**, served the purpose of ensuring the citizens' electoral rights and raising the efficiency of the electoral legislation.

The representatives of the following entities participated in the conference: Central Electoral Commission, Parliament of Georgia, Ministry of Justice, US Lawyers' Association, OSCE mission, UN Human Rights Center, Republican, Socialist, Social-democratic, United Republican and Conservative parties, Citizens' Union of Georgia, Merab Kostava Society, Traditionalists' Union, Konstantine Gamsahurdia Society, various non-governmental organizations and mass media.

The conference was focused on the following main topics:

- legislative mechanisms against infringements during elections;
- foreign experience in maintaining guarantees of suffrage;
- possibilities of collaboration between NGOs, political parties and different branches of state power for better ensuring basic guarantees of suffrage;
- recommendations for desirable changes in the electoral legislation.

Kote Kandelaky (ICCC) was the main reporter of the first theme. He discussed some flaws of the electoral legislation on the base of past elections and citing concrete examples. He mentioned, that it is possible to hold free and fair elections even according to the existing law if each side keeps rules of a game. But unfortunately experience shows that now Georgia is not ready for this, that's why it is necessary to introduce to the law such mechanisms by which it will be impossible to falsificate the election process. He gave some recommendations to improve the election system, which are quite important due to coming local elections scheduled for the next spring.

On the opinion of second reporter **George Zesashvily** (vice chairman of Central Election Commission) it is more important to bring fully to action the existing law than to work on perfection of legislation. Reporter underlined weakness of political parties cited that it is possible to use more effectively the existing election law if persons taking part in elections are able to protect their own rights. G. Zesashvily expressed his negative attitude to the fact, that when working on the draft-laws on elections Ministry of Justice and parliamentary committee for procedural issues refuses to collaborate with CEC and ignores its opinion

David Archvadze of Ministry of Justice said the interval between announcing the date of elections by the president and the elections themselves needed increasing. He also proposed to improve legislative guarantees for Central Election Commission's independence.

According to **Mamuka Samakashvili** of the parliamentary committee for procedural issues, adopting the Law on Parliamentary Elections in 1995, the MPs were obviously short of time. Some of its articles, therefore, should be revised. The committee, in his words, is now drafting a bill on amendments to the Law on Parliamentary Elections. He explained some changes proposed in the draft, particularly, new procedures to appoint members of Central Election Commission.

The second topic of the conference - Foreign Experience in Maintaining Guarantees of Electoral Rights - was reported by **Robert La Mont** (American Bar Association). Participants of the conference were especially interested to learn the American practice of applying the Criminal Code in cases of infringements during elections.

Paata Gurgenidze of the Caucasian Institute for Peace, Democracy and Development examined the third topic - possibilities of collaboration between NGOs, political parties and different branches of state power for better ensuring basic guarantees of suffrage. His convincing arguments suggested that such a collaboration would benefit every party.

David Losaberidze of the research group "Citizens for Efficient Governing" emphasised the need for the society to participate more actively in political processes in the country. The public's current indifference, in his words, is the main concern.

David Kipiani, deputy editor-in-chief of the "Akhali Taoba" newspaper, analysed the mass media coverage of the last elections. He spoke about journalists' rights during elections. Fair elections, in his opinion, largely depend on efficiency of the mass media.

Vakhtang Khmaladze (The Georgian Constitutional Protection League) underlined importance of political agreement between various political parties when elaborating the electoral legislation. He cited interesting examples from the recent history of Georgia. He discussed concrete recommendations about improvement of the work of the Central Election Commission, order of discussing the suit, problem of funding of parties.

The following ideas emerge during the discussion:

1. The electoral legislation should be revised so that no infringements can be possible in the future.
2. The bill on amendments to the Law on Parliamentary Elections being drafted by the parliamentary committee for procedural issues attracted much attention. The bill provides for changes in the procedure to appoint members of Central Election Commission. All the participants were unanimous evaluating the present methods of forming election commissions. Given still weak democratic institutions and undeveloped legislation, they said, the current practice allowing political parties to take part in forming election commissions and control their activities must be considered optimum.
3. Most of the participants agreed that our society lacked the rule of law. Therefore, they stressed, just the public's activeness was mainly to guarantee universal suffrage.
4. Activeness of participants of elections, it was argued, and their ability to defend their rights would mainly account for efficiency of the legislation. From this viewpoint, political parties should do their best to learn the electoral legislation, train party monitors and improve awareness of voters.

Results of the conference:

- some recommendations on revising the electoral legislation were worked out;
- participants learned foreign experience in maintaining guarantees of universal suffrage;
- political parties expressed their willingness to co-operate with NGOs and back their initiatives on training party monitors;

Recommendations of ICCC on expedient changes in the electoral legislation:

1. Time frame allotted for preparing and conducting elections should be longer.
2. Amendments to the electoral legislation, except special cases, should be prohibited to be made after announcing the day of elections.
3. The lists of voters should be put up in electoral precincts for general observation no later than 30 days prior to elections.
4. The appeal against inaccuracies in the list of voters may be taken to the court on the day of the election inclusive.
5. A copy of the list of voters should be kept at the districts, while another copy with the Central Electoral Commission.
6. The rule of compiling lists of voters should be refined. For this purpose, it is possible to organize preliminary registration of votes.
7. The Court only should be entitled to cancel the registration of parties, electoral blocks and nominated candidates in electoral districts participating in the elections.
8. The number of candidates on the party list should not be subject to any limitation.
9. Collection of signatures should be compulsory for every party participating in the elections.
10. Along with the collection of signatures the institution of mortgage should be established. If a candidate or a party overcomes a certain barrier, the money will be returned to him (her). Otherwise, the amount will be transferred to the budget.
11. Electoral campaign should be launched on the same day by every party, bloc or nominated candidate in electoral district participating in the elections irrespective of the time of their registration.
12. Law should define precisely the forms of agitation. A uniform rule for agitation should operate throughout Georgia.
13. The provision of paragraph 4, article 48, prohibiting publication of sociological surveys during 14 days before the elections, should be canceled.
14. State officials should be prohibited to participate in electoral campaign.
15. Law should oblige the state to allocate amount to subjects participating in elections for conducting electoral campaign.
16. Law should prohibit conducting of the electoral campaign on the account of the state, except cases when funds are allocated therefor by the state.
17. Electoral districts and precincts should be set in buildings not being in the use of parties or blocs as well as state and local governing bodies.

18. The number of registration desks and cabins should be defined to ensure secret voting.
19. Voting should be held in the common space to provide the observers with the favorable opportunity for observing the course of voting.
20. The cases, when the chairman is entitled to invite a policeman, should be defined.
21. Preliminary registration should not be compulsory for the observers from parties and social organizations.
22. Law should provide for delivery of protocol to observers by the commission and putting up a copy of it in the precinct immediate after summing up of the results.
23. Corresponding amendments and additions, identifying measure of responsibility for every particular violation, should be made to Criminal, Criminal Action and Tort Codes.
24. Law should provide for optional compulsory inspection of electoral precincts by Central Electoral Commission.
25. All documentation concerning elections should be kept in a special archive, established at Central Electoral Commission for a definite period of time. Any person concerned should have free access to these papers according to the Law.
26. The rule for registration of ballot-papers should be refined.
27. Immediate after voting is finished, the list of voters should be sealed and empty places crossed out.
28. Indication of the voters Identity Cards should be compulsory on the list of voters.
29. It is desired to introduce a voter's seal which will be used to indicate the candidate he (she) votes for.
30. It is desired to mark a voter with special ink in order to avoid voting by one person twice.
31. Digital data should be spelled in the protocol as it is done when filling a financial document.
32. The terms for declaring the results of voting in precincts invalid should be defined paragraph by paragraph.
33. Law should provide party with opportunity to decide whether to take appeal to commission or directly to Court .
34. Counting of votes is desired to be held in district commissions.
35. The Law identifying basic principles of elections is desired to be developed; Other electoral laws should be consistent to it.

International Center for Civic Culture (ICCC) is a non-governmental, non-profit organization established in 1996.

The organization aims to support:

- ⊖ democratic political processes in Georgia
- ⊖ development of a civil society
- ⊖ citizens' active participation in the state life
- ⊖ establishing values of a civil society.

ICCC is working on new project now. The project provides for a program to train observers of political parties to monitor coming municipal elections.